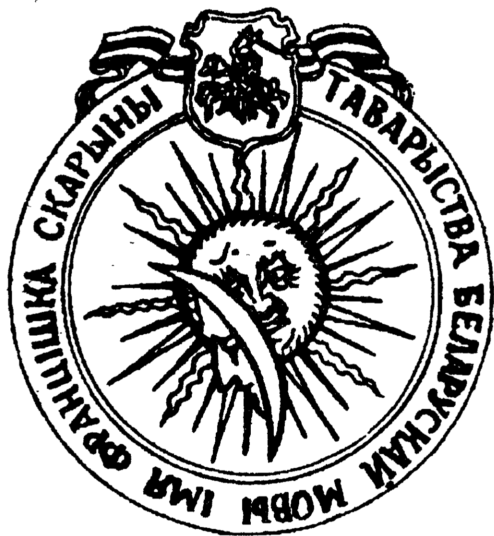
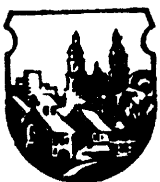
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) № 13 (277) 27 сакавіка 1996 г. Кошт — 1000 рублёў

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **15 САКАВІКА Ў МЕНСКУ НА ПЛЯЦЫ КАЛЯ ОПЕРНАГА ТЭАТРА ПРАЙШОЎ МІТЫНГ «АБАРОНІМ КАНСТЫТУЦЫЮ — АБАРОНІМ СЯБЕ!»** Перад прысутнымі, а іх было каля пяці тысяч, выступілі М.Грыб, С.Багданкевіч, З.Пазьняк і іншыя. Аналагічныя мітынгі прайшлі пад бел-чырвона-белымі сцягамі і ў іншых гарадах нашай краіны.

○ ***УКАЗАМ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ** Уладзімір Пятровіч Рылатка назначаны першым намеснікам міністра культуры. Раней ён займаў пасаду намесніка міністра ў гэтым жа міністэрстве.*

○ **СТВОРАНЫ КАМІТЭТ БЕЛАРУСКІХ ГРАМАДЗЯН.** У адным з інтэрв'ю для СМІ кардынатар камітэта Віктар Івашкевіч сказаў: «Камітэт павінен выканаць канкрэтную і, у пэўным сэнсе, кароткатэрміновую задачу — адстаяць існаванне незалежнай Беларусі як суб'екта міжнароднага права. База для камітэта — Закон аб грамадзянстве».

○ ***МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПАДПІСАЛА ПАГАДНЕННЕ** аб супрацоўніцтве з Беларускім Экзархатам Рускай праваслаўнай царквы. Галоўная мэта супрацоўніцтва — адраджэнне духоўнасці, маральных каштоўнасцяў і культурных традыцый беларускага народа.*

○ **ФЕСТЫВАЛЬ БЕЛАРУСКАЙ ПЕСНІ І ПАЭЗІІ** сёлета вернецца ў Маладзечна. Арганізатары фестывалю запэўніваюць, што песні, якія прагучаць 14, 15 і 16 чэрвеня, будуць толькі на беларускай мове.

○ ***ГАЗЕТА «НАША НІВА»**, якая да апошняга часу выходзіла нерэгулярна, з 1 сакавіка стала штотыднёвікам і ўжо выйшлі ў свет тры яе нумары. Рэдакцыя газеты пераехала з Вільні ў Менск.*

○ **УКАЗАМ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ЗНЯТЫ З ПАСАДЫ** галоўны рэдактар «Народнай газеты», заснавальнікам якой з'яўляецца Вярхоўны Савет Беларусі. Сам заснавальнік пакуль не зрэагаваў, але восьу Камісіі па правах чалавека, нацыянальных пытаннях, СМІ, сувязях з грамадскімі аб'яднаннямі і рэлігійнымі арганізацыямі думкі кіраўнікоў падзяліліся. Ігар Катляроў, вядомы камуністычнай апантанасцю — задаволены. Ягоны намеснік Уладзімір Нісцюк лічыць, што гэта на шкоду газеце. Сам галоўны рэдактар, М.Галко, тае думкі, што адбываецца паляванне не на яго асобу, а на «Народную газету» ў цэлым.

Да ведама ўдзельнікаў канферэнцыі «Дыскрымінацыя беларускай мовы...»

Як і паведамлялася, канферэнцыя адбудзецца 30 сакавіка ў Доме літаратара (вул. Фрунзе, 5). Пачатак а 10.00 гадзіне. Заканчэнне — а 18.00 гадзіне.

Аргкамітэт.

МАСКОЎСКАЯ ПАТРЫЯРХІЯ ПАЙШЛА НА ДРУГІ РАСКОЛ З КАНСТАНЦІНОПАЛЕМ. Стар. 4.

ІВАН ФЁДАРАЎ ПАХОДЗІЎ З МСЦІСЛАЎШЧЫНЫ? Стар. 7.

Выдаўцы незалежнай прэсы падтрымліваюць беларускасць

Два дні ў Міжнародным адукацыйным цэнтры ў Менску працавала першая агульнанацыянальная канферэнцыя выдаўцоў і галоўных рэдактараў незалежнай прэсы, наладжаная Беларускай асацыяцыяй журналістаў (БАЖ) і «Цэнтрам Супольнасць» пры падтрымцы Інстытута на карысць дэмакратыі ва Усходняй Еўропе і менскага Міжнароднага адукацыйнага цэнтра Беларускага фонду Сораса. Канферэнцыя аказалася прадстаўнічай, і размова атрымалася вельмі грунтоўнай і карыснай. Варта адзначыць, што значная частка выступоўцаў карысталася беларускай мовай. Ёю ж добра карысталіся і перакладчыкі з замежных моў — англійскай ды польскай, а Павэл Казанецкі, выканаўчы дырэктар Інстытута на карысць дэмакратыі ва Усходняй Еўропе (Варшава), і сам выступіў па-беларуску. Грунтоўнымі былі даклады каардынатара Міжнароднай федэрацыі выдаўцоў газет пані Аралін МакМэйн і віцэ-прэзідэнта Згуртавання польскіх журналістаў пана Ігнаца Руткевіча. Увесь час разам з журналістамі і выдаўцамі актыўна працавалі дэпутаты Вярхоўнага Савета Уладзімір Нісцюк — намеснік старшыні Пастаяннай камісіі ВС па правах чалавека, нацыянальных пытаннях, СМІ, сувязях з грамадскімі аб'яднаннямі і рэлігійнымі арганізацыямі, і Аляксандр Дабравольскі — старшыня падкамісіі па СМІ і сувязях з грамадскімі аб'яднаннямі.

Урэшце канферэнцыя прыняла Зварот да беларускай грамадскасці і вышэйшых органаў дзяржаўнай улады. Звернута ўвага на непрымальную манаполію на сродкі масавай інфармацыі, паліграфічную базу і распаўсюджванне перыядычных выданняў дзяржаўнымі ўстановамі, што вядзе да аднабаковага, скажонага інфармавання народа і парушэння правоў чалавека.

Звернута таксама пільная ўвага на тое, што беларускамоўныя сродкі масавай інфармацыі знаходзяцца ў значна горшым фінансавым стане за расійскамоўныя з-за цяперашняй дыскрымінацыі беларускай мовы, што перашкаджае нармальнаму культурна-грамадскаму развіццю народа. Прапанаваны канкрэтныя шляхі выйсця з цяперашняга заганнага стану са свабодай слова ў Беларусі.

Ул.Ас.

BELARUSIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA
(БЕЛАРУСКІ КАНГРЭСАВЫ КАМІТЭТ АМЭРЫКІ)

Вельмі Паважаны Спадар Эрнэст Ялугін, Рэдактар газэты «Наша Слова»
Дарагія Суродзічы!

Надыйшоў наш Вялікі Сакавік — 78-я ўгодкі абвешчаньня незалежнасьці Беларусі — нашае нацыянальнае сьвята, якое мы заўсёды ўрачыста адзначаем.

Апошнімі часамі паўстала вялікая пагроза ня толькі беларускай незалежнасьці, але нават існаваньню беларусаў, як нацыі. Аб'яднаўшыся тут на эміграцыі, мы павінны разам з сваімі братамі на Бацькаўшчыне прыкласьці ўсю сваю энэргію і творчыя сілы, каб не дапусьціць страты беларускае дзяржаўнасьці.

Няхай Вялікі Сакавік вядзе нас да здабыцьця волі нашаму народу і поўнае незалежнасьці нашай любай Беларусі! Няхай сьвеціцца запаленая іскрынка свабоды на нашай Бацькаўшчыне!

Няхай жыве вольная і дэмакратычная Беларусь!

Міхась Сенька
Сакратар

Расьціслаў Завістовіч
Старшыня

Плошча Волі. 25 сакавіка 1990 года.

«ГРАК» — ПТУШКА ВЯСНОВАЯ

У нацыянальным прэс-цэнтры адбылася прэс-канферэнцыя прадстаўнікоў Грамадскага руху ў абарону Канстытуцыі (ГРАК), пад час якой прадстаўнікі 15 партый і грамадскіх арганізацый паведамілі журналістам пра мэты і задачы аб'яднання. Адзначалася, што апошнім часам выканаўчай уладай неадназова парушаўся Асноўны Закон дзяржавы, правы і свабоды яе грамадзян. У гэтых умовах становіцца рэальнай пагроза спаўзання краіны да аўтарытарызму, таму здаровыя грамадскія сілы вырашылі аб'яднаць свае намаганні па абароне Канстытуцыі.

На пытанне, ці збіраецца Грамадскі рух бараніць правы беларускай мовы і супрацьстаяць разбурэнню нацыянальнай сістэмы адукацыі, удзельнікі прэс-канферэнцыі адназначна заявілі пра свой намер цвёрда стаяць на пазіцыях абароны роднай мовы і канстытуцыйнага права грамадзян атрымліваць на ёй адукацыю. Прадстаўнікі ГРАКа прымуць удзел у наладжанай з ініцыятывы ТБМ імя Ф.Скарыны 30 сакавіка канферэнцыі «Дыскрымінацыя беларускай мовы ў Беларусі». Была выказана думка ініцыяваць перагляд вынікаў леташняга рэферэндуму па першым пытанні на падставе яго неадпаведнасці Канстытуцыі і Закону аб рэферэндуме ў РБ.

А.Н.

У МЕНСКАЙ ГАРАДСКОЙ РАДЗЕ ТБМ

На чарговым пасяджэнні абмеркавана пытанне аб падрыхтоўцы і правядзенні ў траўні «круглага стала» на тэму: «Захаванне моўнага рэжыму ў беларускамоўных навучальных установах г.Менска». Для ўдзелу ў рабоце мяркуецца запрасіць кіраўнікоў ГУНА, загадчыкаў раённых аддзелаў, дырэктараў школ, ліцэяў, педагагічных вучылішчаў, настаўнікаў, бацькоў, рэктараў і дэканаў педагагічных універсітэтаў, дырэктараў выдавецтваў «Народная асвета», «Юнацтва», «Вышэйшая школа», «Універсітэцкае» і інш., а таксама журналістаў. Ласкава просім фундатараў і ўсіх, хто разумее злабадзённасць і актуальнасць штучна створанай дзяржавай праблемы, далучыцца да вырашэння беларускамоўнай сістэмы выхавання і навучання (тэл. 2-21-71-50).

Прынята рашэнне рэкамендаваць ва ўсіх навучальных установах пры суполках ТБМ ствараць «Студэнцкі (вучнёўскі) навукова-асветніцкі клуб імя Ф.Скарыны».

Рада падтрымала Заяву гарадскога сходу прадстаўнікоў суполак ТБМ, прадпрыемстваў, ВНУ, арганізацый, настаўнікаў і бацькоў беларускамоўных класаў г.Віцебска супраць дзяржаўнай русіфікацыі і асіміляцыі беларускага народа, якія праводзяцца пад шавіністычным парасонам так званай славянскай еднасці. Рада ТБМ сталіцы цешыцца актыўнасці і плённай працы калег у абласцях і раёнах Беларусі.

Рада працягвае навукова-практычны аналіз шкоды ад «дальнабачнай палітыкі» міністра адукацыі і навукі В.Стражава — адмены выпускнога экзамена па беларускай мове за сярэднюю школу.

Абмеркаваны артыкул «Ці быў кампутар?» («Наша слова», № 7, 96 г.) і прынята заява да Сакратарыята рэспубліканскай Рады з просьбай высветліць мэты гэтай публікацыі, выказаць свае погляды і даць ёй ацэнку.

Прэс-цэнтр Рады ТБМ г.Менска.

Падзеі і даты ў красавіку

1 красавіка — дзень жартаў і вясёлых падманаў. Звычай гэты паходзіць з Старажытнага Рыма, дзе ён называўся «святам безразважнасці».
— 45 гадоў таму ўтворана выдавецтва «Народная асвета».

4 красавіка — будзе зацменне Месяца. Цікава, што 65 гадоў таму — 2 красавіка 1931 года ў нашым краі назіралася такая ж з'ява.

5 красавіка — 60 гадоў з дня нараджэння Рамана Тармолы, беларускага паэта.

6 красавіка — 60 гадоў з дня нараджэння Генадзя Шупенькі, беларускага крытыка і літаратуразнаўца.
— 100 гадоў таму, пасля амаль тысячагадовага перапынку, у Афінах адбыліся першыя сучасныя Алімпійскія гульні. Працягваліся з 6 па 15 красавіка.
— 50 гадоў з дня нараджэння Валянціны Коўтун, беларускай паэтэсы.

7 красавіка — Вялікдзень каталіцкай канфесіі.
— 120 гадоў з дня нараджэння І.С.Свянціцкага, украінскага філолага-славіста, даследніка беларускага пісьменства.
— 70 гадоў таму ЦВК і СНК БССР прынялі пастанову аб увядзенні ў Беларусі абавязковай пачатковай адукацыі.

8 красавіка — 40 гадоў з дня адкрыцця Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача.

10 красавіка — 65 гадоў з дня нараджэння Івана Чыгрына, беларускага крытыка і літаратуразнаўца.

11 красавіка — 50 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Церабуна, беларускага скульптара.
— 70 гадоў з дня заснавання Таварыства культурных сувязей БССР з замежжам (з 1958 — Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі).

12 красавіка — 78 гадоў таму Народны Сакратарыят БНР прыняў Пастанову аб абвяшчэнні беларускай мовы дзяржаўнай.
— Сусветны дзень авіяцыі і касманаўтыкі. 35 гадоў таму на касмічным караблі «Усход» Юрый Гагарын зрабіў першы арбітальны касмічны 108-хвілінны палёт, які, як нядаўна паведамілі заходнія радыё і газеты, ледзь не скончыўся трагічна.

14 красавіка — Вялікдзень праваслаўнай канфесіі.
— 895 гадоў з дня смерці Усяслава Брачыславіча, князя Полацкага ў 1044—1101 гг., якога называлі Усяславам Чарадзеем, праслаўленага ў паэме «Слова пра паход Ігараў».
— 110 гадоў з дня выхаду першага нумара газеты «Минский листок».

15 красавіка — 90 гадоў з дня нараджэння І.В.Гутарава (1906—1967), беларускага крытыка і літаратуразнаўца.
— 80 гадоў з дня нараджэння Марыі Барсток (1916—1994), беларускага крытыка і літаратуразнаўца.

16 красавіка — 65 гадоў з дня нараджэння Вацлава Жыдліцкага, чэшскага славіста, даследніка беларускай літаратуры.

17 красавіка — 105 гадоў з дня нараджэння Язэпа Варонкі (1891—1952), дзеяча беларускага нацыянальнага дзяржаўнага адраджэння, аднаго з заснавальнікаў БНР.
— 60 гадоў з дня нараджэння Міхася Рудкоўскага, беларускага паэта і перакладчыка.

18 красавіка — 105 гадоў з дня нараджэння Лявона Гмырака (М.Бабровіча), беларускага крытыка, публіцыста і празаіка.

19 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння У.М.Ігнатоўскага, беларускага гісторыка, грамадскага дзеяча, старшыні Інбелкульта, прэзідэнта АН БССР.

20 красавіка — 465 гадоў таму Слонім атрымаў магдэбургскае права.
— 90 гадоў таму ў маёнтку Пятроўшчына (цяпер у межах Менска каля мікрараёна Паўднёвы Захад-1) адбыўся адзін з першых тэатральных спектакляў на беларускай мове. Была пастаўлена камедыя М.Крапіўніцкага «Па рэвізіі», перакладзеная з украінскай на беларускую вядомым грамадскім дзеячам, доктарам Напалеонам Чарнецкім.

21 красавіка — 75 гадоў з дня выхаду маладзёжнай газеты «Красная смена» (спачатку выдавалася на расійскай мове), цяпер — «Чырвоная змена».

23 красавіка — 165 гадоў таму нарадзіўся Уладзіслаў Борзабагаты, паплечнік Кастуся Каліноўскага, паўстанцкі камісар Навагарадскага павета.
— 110 гадоў з дня нараджэння Змітрака Бядулі (Самуіла Яфімавіча Плаўніка), беларускага пісьменніка.
— 410 гадоў таму «року 1586 на святога Юра мароз быў, а снег у калена выпаў».

24 красавіка — 225 гадоў з дня нараджэння Самуэля Багуміла Ліндэ, вядомага польскага лексікографа шведскага паходжання, аўтара фундаментальнага «Слоўніка польскай мовы», у які ўключаны шматлікія беларускія лексемы, даследніка беларускай мовы.
— 60 гадоў з дня нараджэння Веры Рыч, англійскай паэтэсы, перакладчыцы беларускай паэзіі.

25 красавіка — пачатак лета паводле ісландскага календара (год дзеліцца на зіму і лета).

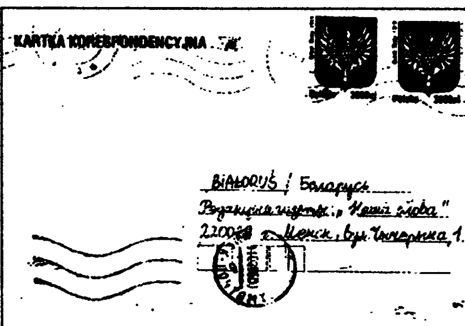
26 красавіка — 10 гадоў таму здарылася чарнобыльская аварыя.

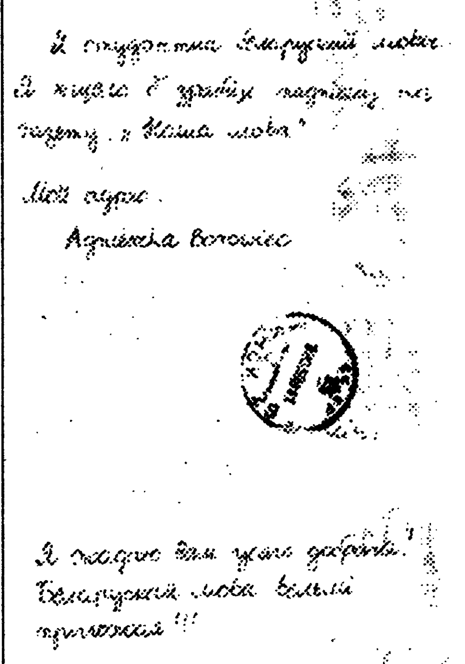
27 красавіка — 1945 года Беларуская ССР прынята ў лік членаў-заснавальнікаў ААН.

29 красавіка — 75 гадоў Міколу Ермаловічу, гісторыку і літаратуразнаўцу, духоўнаму волату нашага народа, аўтару кніг «Па слядах аднаго міфа» і «Старажытная Беларусь».
— 100 гадоў з дня нараджэння І.Ф.Гаркушы, беларускага навукоўца-глебазнаўца.
— 90 гадоў з дня нараджэння Сяргея Фаміна, беларускага паэта.
— 141 год таму Яўстахам Тышкевічам заснаваны Віленскі музей старажытнасцяў. Браты Тышкевічы перавезлі туды з Лагойска свае надзвычай багатыя археалагічныя калекцыі, а таксама 3 тысячы рэдкіх кніг, слуцкія паясы ды іншыя творы беларускага мастацтва, вырабы беларускіх майстроў.

30 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння Янкі Журбы (Івана Івашына), беларускага паэта.

Чытачы пра «Наша слова»

АЛЕ!

ПАПЕРАД БАЦЬКІ...

Прама дзіву даешся, як некаторыя гаспадары той ці іншай прыступкі «вертыкальнай лесвіцы» імкнуцца апярэдзіць нават Прэзідэнта. Такую б заўзятасць і руплівасць — ды на карысную справу! Але ж...

Настаўніца Плешчыцкай васьмігодкі, што ў Шклоўскім раёне, А.Падсценная напісала заяву ў раённы аддзел адукацыі (РАА) аб некалькіх днях адпачынку без захавання зарплаты. Як і трэба было чакаць ад настаўніцы беларускай мовы, заяву напісала на сваёй мове. Праз некалькі дзён у школу патэлефанавалі з РАА: «Просим приехать, переписать заявление. У нас документация ведётся на русском языке». Прыйшлося жанчыне ехаць у райцэнтр, каб перапісаць заяву.

Можна было б і нам пракаменціраваць факт, але ж хочацца пачуць адпаведны каментарый загадчыка Шклоўскага РАА. Няўжо гэта ён такі ініцыятыўны?

М.БУЛАВАЦКІ, старшыня Магілёўскай абласной арганізацыі ТБМ.

Пытанне — адказ

Добры дзень, паважаная рэдакцыя!

Вельмі люблю і чытаю Вашу газету. Цяпер Вы сталі маёй апошняй надзеяй. Я прагледзела шмат літаратуры для абітурыентаў, але не знайшла таго, чаго шукала.

Ведаю, што ў Віцебску ёсць духоўнае жаночае вучылішча. Калі ласка, адкажыце на мае пытанні:

1. Тэрмін навучання?
2. Формы навучання?
3. Якую адукацыю трэба мець?
4. Якія прыёмныя іспыты?
5. Спецыяльнасці і адпаведныя ім дысцыпліны?
6. Каго рыхтуе вучылішча?
7. Адрас і тэлефон?

Вельмі ўдзячна за дапамогу.
Вы дапаможаце многім вучням.

А.Федарэнка.

Наколькі нам удалося высветліць, жаночай духоўнай вучэльні ў Віцебску не існуе.

На жаль, вы ў сваім лісце не паведамілі, духоўная вучэльня якой канфесіі вас цікавіць, таму мы вырашылі падаць спіс духоўных устаноў для свецкіх самых значных хрысціянскіх канфесій.

Праваслаўная. **Вучэльня пры епархіяльнай управе Беларускага Экзархата: г. Менск, вул. Вызвалення, 10. Рыхтуе рэгентаў царкоўных хароў, псаломшчыкаў і інш. Прымаюцца дзяўчаты ад 18-ці гадоў, пажадана з музычнай адукацыяй. Тэрмін навучання 2 гады.**

Каталіцкая. **Тэалагічны вышэйшы каледж: г.Баранавічы, вул. Шаўчэнкі, 6. Тэрмін навучання 3 гады. Рыхтуе выкладчыкаў навукі рэлігіі нядзельных школ.**

Інстытут вышэйшай рэлігійнай культуры: **г.Гродна, вул. Парыжскай Камуны, 1. Тэрмін навучання 3 гады. Інстытут рыхтуе выкладчыкаў навукі рэлігіі.**

Евангельскія хрысціяне-баптысты. Біблейскі інстытут: **г.Менск, вул. Я.Райніса, 6. Факультэты:**

1. Тэалагічны — рыхтуе пастыраў-прапаведнікаў;

2. Выкладчыцкі — выкладчыкаў нядзельных школ;

3. Музычны — рэгентаў царкоўных хароў і кіраўнікоў аркестраў.

Тэрмін навучання 2 гады.

Падрыхтаваў А.Н.

У ГАЗЕТАХ

«Учынак месяца» — абараніць народ ад «сваёй» арміі

Штомесяц уплывовая і шматтыражная газета-тыднёвік «Московские новости» праводзіць апытанне кіраўнікоў айчынных сродкаў масавай інфармацыі (СМІ) і замежных журналістаў, якія працуюць у Маскве, з мэтай вызначыць «учынак месяца» ў Расіі. У лютым гэта аказалася заява Барыса Ельцына аб жаданні змагацца за перавыбранне на чарговы тэрмін прэзідэнцтва. У чым тут бачыцца подзвіг — не зусім зразумела, бо прававой і палітычнай стабільнасці ў Расіі пакуль няма, і ў Барыса Ельцына спрацаваў інстынкт самазахавання: інакш, калі пераможуць зюганаўцы, а не нехта з дэмакратычнага лагера, яму абавязкова ўчыняць па-камуністычнаму цынічную і бязлітасную расправу, абвінаваціўшы за ўсе «развалы».

Хутчэй можна пагадзіцца з тымі экспертамі, якія ўчынкам месяца назвалі рашучую абарону свайго народа прэзідэнтам Інгушэціі былым «героем Афганістана» Русланам Авушавым. Галоўны рэдактар часопіса «Новое время» Аляксандр Пумпянскі так выказаўся: «Учынак месяца зрабіў Руслан Авушаў, які выратаваў свае паселішчы ад расійскага «галіяфа», падаў на яго ў суд і бліскуча выступіў па тэлебачанні».

Тут варта згадаць, што прэзідэнт Інгушэціі вымушаны быў перад тым доўга змагацца з генералітэтам Расійскай арміі, якая пачала бамбіць і расстрэльваць інгушскае насельніцтва нібыта за дапамогу чачэнцам і бесцырымонна карыстацца тэрыторыяй аўтаномнай рэспублікі. На пратэсты Авушава, што ўсё робіцца без ніякага нават узгаднення з вярхоўнай уладай Інгушэціі, яму адказвалі: армія знаходзіцца на расійскай тэрыторыі і таму робіць, што і калі ёй трэба. Такая вось «аўтаномія» па-расійску ў дачыненні да «меншых братоў», кіраўніцтву якіх урэшце даводзіцца рабіць ажно геройскія ўчынкі, каб абараніць насельніцтва ад «сваёй» арміі.

Ул.Ас.

ЗНОЎ ШУКАЮЦЬ АЎТАРА ПАЭМЫ...

«...Роўна цераз год пасля знакамітага «Лукі» адразу ў двух менскіх выданнях — газетах «Здравый смысл» і «Свабодныя прафсаюзы» амаль адначасова ўбачыла свет яшчэ адна паэма. На гэты раз нейкі Іван Калідораў, расійскамоўны шукальнік славы Ведзьмака Лысагорскага, вынес на суд грамадскасці сваю працу, якая мела сціплы і ласкавы загаловак: «Баценька». І што вы думаеце? Не паспелі яшчэ «Свабодныя прафсаюзы» надрукаваць трэцюю, заключную частку паэмы, як рэдакцыя атрымала з **пракуратуры папярэджанне пра** магчымае закрыццё газеты, а паводле Закона аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі працэдура закрыцця друкаванага органа можа пачынацца пасля другога на працягу года папярэджання. А ўжо калі паэма была надрукавана поўнасцю, гарадская пракуратура ўзбудзіла крымінальную справу па факту публічнай абразы прадстаўнікоў улады пры выкананні імі службовых абавязкаў...

Спроба атрымаць нейкую інфармацыю ад супрацьлеглага боку — прадстаўніка «кампетэнтных органаў» — поспеху не мела. На ўсе мае пытанні следчы пракуратуры Цэнтральнага раёна Менска В.А.Магарыл, якому было даручана весці справу, адказваў ветліва і лаканічна: «Ноу коммент!» Што ў перакладзе з англійскай дакладна азначае: «Без каментару!», а калі па-нашаму, папростаму — «Ды пайшоў бы ты!..» Між іншым, я не хачу нейкім чынам пакрыўдзіць паважанага Валянціна Аляксандравіча. Ён чалавек казённы і ўсё гэткае іншае, яго зразумець можна... Да цяперашняга ж часу застаецца загадкай, хто канкрэтна і на што менавіта пакрыўдзіўся?..

Як згадваюць дасведчаныя людзі (у 70-я гады, калі была напісана «Лысая гара». — «НС»), адбыўся цікавы выпадак: на адной нарадзе або пасяджэнні ідэалагічнага зместу да П.М.Машэрава падышоў (тады гэта было прасцей) убелены сівізною мэтр паэзіі і адразу ж пачаў перапрошваць і апраўдвацца: маўляў, не верце, Пятро Міронавіч, маім ворагам, гэта зусім не я — Лысагорскі, у мяне і ў думках не было. А Машэраў усміхнуўся і адказаў прыкладна наступнае: «А ведаеце — мне спадабалася. Вельмі таленавіта!» Ну дык гэта ж быў Машэраў, ён мог сабе дазволіць не толькі рабіць уражанне разумнага чалавека, але ж быць такім».

(«Фемида», № 11, 1996 г.)

СПЯВАК ПЕРАКВАЛІФІКАВАЎСЯ Ў ПІСЬМЕННІКА І ЖУРНАЛІСТА

«...Удзельнік першага складу гурта «Кіно» (Расія. — «НС») Аляксей Рыбін працуе над новай кнігай. На гэты раз твор з музыкай ніяк не звязаны — дэтэктыў. У вольны ад працы час Аляксей рэдагуе першую рок-н-рольную газету «Ниоткуда»..»

(«Частная собственность», № 10, 1996 г.)

ДЗЕЦІ ПІШУЦЬ ПРА ЧАРНОБЫЛЬСКУЮ БЯДУ

«Рэдактар «Набата» пісьменнік В.Ц.Якавенка, адказная за выданне журналістка А.М.Мімрык ды іншыя супрацоўнікі рэдакцыі правялі цікавую і надзвычай патрэбную акцыю — рэспубліканскі конкурс школьнікаў на тэму «Чарнобыль у маім лёсе». У сваіх сачыненнях вучні 6—11 класаў выказалі асабістае меркаванне пра самую вялікую экалагічную катастрофу сучаснасці. Гэта літаральна крык душы дзяцей, якія сталі бязвіннымі ахвярамі авантурысцкай палітыкі «паскарэнняў» ды «перабудоў». Больш сотні лепшых сачыненняў, дзесяткі малюнкаў і фотаздымкаў склалі унікальную па сваёй дакументальнасці, непадкупнасці і эмацыйным уздзеянні кнігу «След чорнага ветру». Недарэмна кніга ў год свайго выдання была перакладзена на японскую мову, а зараз вырашаецца пытанне пра яе нямецкае ды англійскае выданне...»

(«Набат», № 2, 1996 г.)

МАЛАДЗЕЧАНСКАЯ «ГАЛЕРЭЯ» — ПАД АДКРЫТЫМ НЕБАМ

«У Маладзечне побач з мясцовым калгасным рынкам знайшла прытулак выстава-продаж мастацтва: цікавыя пейзажы, нацюрморты, партрэты... Найлепш купляюць у перадсвяточныя дні ў якасці падарункаў. Бяруць карціны і аматары жывапісу, каб упрыгожыць сваё жытло. Здараецца, купляе карціны не той, хто разумее мастацтва, а той, хто мае грошы...

— Мінуў год, як мастакі Маладзечна атрымалі з дапамогай аддзела культуры гарвыканкама афіцыйны дазвол на існаванне выставы-продажу, — расказвае мастак А.Банцараў. — Але ж умовы, у якіх яна праводзіцца, не адпавядаюць неабходным патрабаванням. Пад адкрытым небам карціны ў дарагіх рамах псуюцца ад вільгаці ды пылу. Адсутнічае і спакойная атмасфера для ўспрымання твораў мастацтва. А гэта значыць, што самыя лепшыя з іх, выкананыя з душой і сапраўдным майстэрствам, не часта з'яўляюцца на вуліцы пад дажджом і снегам. Яны клапатліва захоўваюцца ў майстэрнях і сховішчах, чакаюць свайго часу, калі ў горадзе з'явіцца свая мастацкая галерэя...»

(«Рэгіянальная газета», № 10, 1996 г.)

Замежжа

Беларускім шляхам у эміграцыі

Беларускі гісторык і грамадскі дзеяч са Злучаных Штатаў Амерыкі Міхась Белямук падзяліў лёс сотняў тысяч тых нашых суайчыннікаў, якія знайшлі сабе прытулак пасля вайны ў чужым свеце. Менавіта Другая сусветная вайна, на думку даследчыкаў, выклікала найбольшую хвалю эміграцыі з Беларусі. У чэрвені 1941 г. сям'я Белемукоў была ў спісе тых, каго прымусова меліся вывезці ў Сібір, але вайна перашкодзіла гэтай акцыі. Таму ў 1944 г., ратуючыся ад «раскулачвання» і высылкі, вырашылі выехаць (уцячы) чым далей на Захад. Пасля капітуляцыі гітлераўскага рэйха Міхась Белямук апынуўся на тэрыторыі Заходняй Германіі ў лагеры для перамешчаных асоб. Лагер быў нацыянальны. У ім, як сведчыць А.Вініцкі ў сваёй кнізе «Матэрыялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне», «кіраўніцтва школы і розныя арганізацыі мелі амаль нічым неабмежаваную нацыянальную дзейнасць». Жыццё ў лагеры, думаецца, і заклала ў юнаку пачаткі нацыянальнай свядомасці, разуменне таго, што толькі ва ўмовах яднання, узаемадапамогі і арганізаванасці ён з суайчыннікамі здолее выжыць і цывілізавана ладзіць побыт на чужыне. Пераехаўшы з Германіі ў Кліўленд (ЗША), Белямук становіцца ў шэрагі той беларускай эміграцыі, якая ў далейшым шмат зробіць для захавання і развіцця на чужой зямлі роднай мовы і культуры, будзе гуртаваць суродзічаў у свае нацыянальныя аб'яднанні. Працуючы на непрэстыжных і цяжкіх работах, выкрайваючы час для вучобы і самаадукацыі, Белямук разам з тым займаецца грамадскай дзейнасцю, даследуе беларускую сфагістыку, геральдыку, нумізматыку, за што ў 1993 г. яму нададзена званне ганаровага члена Інстытута гісторыі АН Беларусі. Адна са сфер дзейнасці Белемука — журналістыка. Ён увесь час друкуецца ў эміграцкіх выданнях, а ў 1991—1994 гг. фундуе і выдае ў інтарэсах беларускага адраджэння часопіс «Полацак».

— Спадар Белямук, з чаго пачалася Ваша грамадская дзейнасць у эміграцыі?

— Вясной 1947 г. я прыехаў у Міхельсдорф (Баварыя), каб вучыцца ў беларускай гімназіі імя Я.Купалы. Паколькі ў 1935—1939 гг. я належаў да скаўцкае арганізацыі ў Польшчы, дык шэф беларускага скаўтынгу ў Нямеччыне Вацлаў Панукевіч прызначыў мяне кіраўніком Шостага скаўцкага сцягу ў Віндзішбергердорфе, па суседству з Міхельсдорфам, дзе знаходзіўся беларускі лагер для перамешчаных асоб. Шосты сцяг складаўся з двух звязаў скаўтаў і аднаго — скаўтак. У звязах хлапцоў было па чатыры дружыны — у кожнай па семвосем асоб. У звязе скаўтак было пяць дружын па восем асоб у кожнай. Сцяжному Шостага сцягу падпарадкоўваліся дзве грамады — «ваўчанятаў» і «пралесак». Кожная налічвала каля трыццаці дзяцей ва ўзросце ад сямі да дванаццаці гадоў. Праца з моладдзю абавязвала мяне працаваць над сабой, праяўляць патрыятызм, спачувальнасць, маральнасць. Скаўты і скаўткі былі вучнямі Купалаўскай гімназіі. Настаўнікі з бацькамі назіралі за паводзінамі сцяжнога, звязовых і дружыновых. Яны патрабавалі, каб усе яны былі прыкладам для моладзі, асабліва ў маральным плане.

— А як Вы сталі арганізатарам беларускай калоніі ў Кліўлендзе?

— Пераехаў я ў Кліўленд у 1949 г. і адразу пачаў думаць, як дапамагчы сваім скаўтам з Нямеччыны перабрацца таксама ў ЗША. Як аказалася, зрабіць гэта было нялёгка. У той час, калі ўсе нацыянальнасці мелі свае арганізацыі (навуковыя, грамадскія, рэлігійныя), якія дапамагалі суродзічам перабрацца з Еўропы на сталае жыхарства ў ЗША, а затым апекаваліся імі, забяспечваючы пры дапамозе спонсараў працай і кватэрамі, у нас, беларусаў, такіх арганізацый не было. Аднак я рызыкнуў і, зрабіўшыся спонсарам, паслаў дваццаці пяці асобам у Нямеччыну запросіны. Эміграцыйныя ўлады мяне прылавілі на чарговых, дваццаць шостых запросінах, і заявілі, што я запрашаю людзей нелегальна. Мне пагражала высылка, дэпартацыя. Аднак прыгавор злагодзілі пасля таго, як славацкі манашскі ордэн бенедыктынаў паручыўся за мяне і паабяцаў эміграцыйным уладам заапекавацца ўсімі асобамі, якіх я запрасіў.

Хутка пасля майго прыезду ў Кліўленд я пачаў атрымліваць лісты ад беларусаў, якія таксама пераехалі ў Амерыку, завербаваўшыся на працу ў капальні, на плантацыі бавоўны да амерыканскіх фермераў. У Нямеччыне ім шмат чаго наабяцалі, аднак пасля прыезду аказалася, што жыццёвыя ўмовы тут вельмі цяжкія. Прасілі мяне дапамагчы ім пераехаць у Кліўленд, і я стараўся іх просьбы палагодзіць, хаця сам не меў сталае работы, а фінансава ледзь-ледзь звязваў канцы з канцамі. Вось так памаленьку колькасць пасляваенных беларусаў у Кліўлендзе павялічвалася. У кастрычніку 1959 г. я склікаў сход, на якім быў закладзены аддзел Беларуска-амерыканскага задзіночання ў Амерыцы (БАЗА), а ў снежні таго ж года было створана Згуртаванне беларускае моладзі (ЗБМ).

— Калі ласка, раскажыце падрабязней пра свой удзел у стварэнні БАЗА і ЗБМ у Кліўлендзе і ролі гэтых арганізацый.

— Як я ўжо казаў, усе нацыянальнасці ў Кліўлендзе, за выняткам нас, беларусаў, мелі свае арганізацыі, культурныя цэнтры і храмы. Мы ж нічога не мелі. Даваенная беларуская эміграцыя тое, што збудавала, называла «русской церковью», «русским народным домом», «русским обществом» (Гродзенскай, Менскай, Віленскай, Смаленскай, Магілёўскай губерняў). Нам прыйшлося закладваць упершыню беларускія арганізацыі, будаваць беларускія цэрквы, выдаваць беларускія часопісы, газеты, кнігі. У Нью-Йорк з сем'ямі пасля вайны прыехалі Янка Станкевіч, Аляксандр Орса, Мікола Дарашэвіч, Мікола Гарошка, Пётр Кажура і Янка Ніхаёнак. Яны з жонкамі сабраліся 31 ліпеня 1949 г. у хаце Станкевіча і пастанавілі залажыць БАЗА. Таксама на гэтай зборцы даручылі Станкевічу запрапанаваць мне стаць пятнаццатым сябрам гэтай арганізацыі, а паколькі я згадзіўся, даручылі мне арганізаваць аддзел БАЗА ў Кліўлендзе. Калі пастанова аб стварэнні БАЗА была прынятая, трэба было статут зарэгістраваць у штаце Нью-Йорка. А каб БАЗА магла закладваць аддзелы ў іншых штатах, трэба было атрымаць чартэр ад Федэральнага суда. Я яго атрымаў у ліпені 1950 г. і пачаў думаць аб скліканні сходу суродзічаў, каб залажыць аддзел БАЗА ў Кліўлендзе. Зрабіць гэта было нялёгка. Справа ў тым, што ў Нямеччыне беларусы дзяліліся на «крывічоў» і «зарубежнікаў». Я, запрашаючы скаўтаў, не браў пад увагу палітычныя погляды іх бацькоў. Такім чынам, ладная колькасць тых, хто прыехаў у Кліўленд, былі «зарубежнікамі». БАЗА ж у Нью-Йорку была арганізавана «крывічамі». Я прадбачыў, што на сходзе паміж групоўкамі могуць разгарэцца спрэчкі, закіды, абвінавачванні, і людзі, перасварыўшыся, могуць разысціся. Сход можа спрычыніцца да падзелу калоніі.

Я пачаў перамовы з апазіцыяй. Стараўся пераканаць, што наш аддзел БАЗА не будзе займацца палітычнымі мерапрыемствамі на карысць БНР і практычна застанецца самастойным, а я не прэтэндую быць яго старшынём. Аддзел будзе проста дапамагаць беларусам пераязджаць з Еўропы ў Кліўленд і тут ладзіць сваё жыццё. Сход суродзічаў Кліўленда быў скліканы 1 кастрычніка 1950 г. Ён прайшоў спакойна, і мы без спрэчак залажылі аддзел БАЗА.

Цяпер скажу коратка пра ўтварэнне Згуртавання беларускай моладзі. У Нямеччыне была маладзёжная арганізацыя — скаўтынг. Беларускі скаўтынг быў зарэгістраваны ў галоўнай кватэры сусветнага скаўтынгу як самастойная арганізацыя. Калі мы пераехалі з Нямеччыны ў ЗША, то згубілі прывілею быць самастойнай арганізацыяй, а павінны былі падпарадкавацца амерыканскай скаўцкай адміністрацыі штата. Пастанова аб арганізацыі БАЗА у Кліўлендзе прыспешыла скліканне сходу моладзі, каб вырашыць пытанне адносна будучыні. Я як сцяжны Шостага скаўцкага сцягу склікаў гэты сход 24 снежня 1950 г. і запрапанаваў залажыць Згуртаванне беларускай моладзі. Прысутныя ўхвалілі прапанову і мяне выбралі кіраўніком згуртавання. У сакавіку 1953 г. адбыўся сход беларускай моладзі ў Дэтройце, дзе пастанавілі залажыць свой аддзел ЗБМ. Інакш адбылося ў Нью-Йорку. Старэйшае грамадства параіла моладзі залажыць сваю самастойную арганізацыю — Аб'яднанне беларускай моладзі (АБМ) «Маладняк». У выніку адбыўся падзел беларускай моладзі ў ЗША. Я пачаў дамаўляцца са старшынём «Маладняка» Янкам Ніхаёнкам склікаць з'езд моладзі, на якім стварыць адну арганізацыю. Перамовы ішлі марудна. Нарэшце мы ўсё ж дамовіліся, што з'езд моладзі адбудзецца ў Кліўлендзе 30 снежня 1951 г. Аднак нью-йоркскія дзеячы паставілі ўмову, што пасля аб'яднання галоўнае кіраўніцтва моладзі павінна знаходзіцца менавіта ў Нью-Йорку. Дзеля дабра справы я пагадзіўся на гэта. З'езд пастанавіў, што «Маладняк» перастае існаваць, а дзейнай ёсць ЗБМ. Старшынём арганізацыі стаў М.Тулейка, заступнікам — я.

Дзякуючы БАЗА і ЗБМ у 1950—1960 гг. у Кліўлендзе паўстала Беларуская аўтакефальная праваслаўная парафія Жыровіцкае Божае Маці. Прыхаджане купілі пляц, на якім пабудавалі храм. Для дзяцей арганізавалі нядзельныя школкі. Моладзі дапамаглі стварыць футбольныя і валейбольныя каманды, дружыну лёгкай атлетыкі, дзявочы і мужчынскі хоры, мяшаны хор, танцавальны ансамбль, драматычны гурток, запачаткавалі выданне калядных картак, друкавалі спеўнікі, арганізоўвалі акадэміі, прысвечаныя гісторыі і культуры Беларусі. Прымалі ўдзел у міжнацыянальных фестывалях, выстаўках і сустрэчах.

— А як сталася, што на вашай царкве быў пастаўлены крыж Ефрасінні Полацкай?

— Будаўніцтва царквы пачалося ў ліпені 1959 года. Вярнуўшыся з Каламбуса, дзе вучыўся ва універсітэце, я ўключыўся ў будаўніцтва: спраектаваў узор падлогі і выклаў яе пліткамі. Прыхаджане пагадзіліся з маёй прапановай паставіць у інтэр'еры і на купале царквы ефрасіннеўскія крыжы. Аднак Уладыка Васіль прыгразіў царкоўнаму камітэту, што не прыедзе асвячаць царкву, калі яна будзе з такімі крыжамі. Два дні я вёў перамовы з Уладыкай, і вынік быў такім: каб мы да епархіяльнага сабора крыжоў не ставілі. А на епархіяльным саборы ў траўні наступнага года кліўлендскай дэлегацыі пры дапамозе дэтройцкай удалося палагодзіць справу на карысць ефрасіннеўскага крыжа. Духавенства і некаторыя дэлегацыі зразумелі, што, пратэстуючы супраць гэтага крыжа, яны тым самым кампраметуюць сябе, бо выходзіць, што БАПЦ выступае супраць свайго ж беларускага праваслаўнага крыжа. Я быў вельмі ўзрадаваны нашай перамогай і неадкладна замовіў ефрасіннеўскі пазалочаны крыж на купал царквы Жыровіцкае Божае Маці, заплаціўшы сваімі грашыма.

Прайшло некалькі год. Ефрасіннеўскі крыж паставілі таксама на купалах цэркваў у Адэлаідзе і Мельбурне (Аўстралія), у Гайленд-Парку (Нью-Джэрсі) і ў Нью-Йорку (1988). Пачалі ставіць ефрасіннеўскія крыжы на могілках.

— Я чула пра выданне сярэбранай плакеткі-іконкі св.Ефрасінні Полацкай, якое Вы ажыццяўлялі.

— У верасні 1972 г. у Таронта адбылася 10-я сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі, на якой я запрапанаваў духавенству БАПЦ і эміграцыйным дзеячам адзначыць 800-годдзе патронкі Беларусі — Ефрасінні Полацкай выданнем сярэбранага медаля вагой 200 грамаў. Удзельнікі сустрэчы прынялі прапанову без энтузіязму, але духавенства зацікавілася, і мяне запрасілі на пасяджэнне кансісторыі БАПЦ у Гайленд-Парк. К гэтаму часу я ўжо дамовіўся з выдатным амерыканскім скульптарам Ральфам Менконі, што ён спраектуе медаль задарма, а вядомая фірма «Медалік Арт» зробіць 500 медаляў з высокім рэльефам па зніжанай аплаце за работу. Аднак, калі прадстаўнікі царквы даведаліся, што медалі будуць каштаваць каля 18 тысяч долараў, іх настрой змяніўся. Па сутнасці, царква не захацела стаць іх выдаўцом. Іерархі, параіўшыся з сябрамі кансісторыі, мне сказалі: «Закладвайце свае грошы і пачынайце рабіць, а мы пашукаем, можа, знойдзем зычлівых людзей, якія згодзяцца дапамагчы вам у выданні медаля». Аднак гэта не паўплывала на мае планы. Я не зліквідаваў дамоўленасць са скульптарам і фірмай. На жаль, Менконі памёр, і я мусіў звярнуцца да другога выдатнага скульптара — італьянца Паўло Вінчы, з якім сустракаўся на з'ездах нумізматычнага таварыства. Ён папрасіў мяне прыслаць усё, што напісана пра нашу святую, уключаючы і іконы. Я выслаў Вінчы адпаведную літаратуру пра Ефрасінню Полацкую, здымак знойдзенай у Ноўгарадзе яе асабістай пячаткі і ветліва мне дасланы Георгіем Штыхавым, а таксама фатаграфіі Спаса-Ефрасіннеўскай царквы і Сафійскага сабора з паясненнем, чаму іх выявы трэба змясціць на медалі. Скульптар захапіўся нашай святой і паабяцаў зрабіць мадэль бясплатна. Толькі параіў выдаваць не медаль, а плакетку-іконку памерам 12×16,5 см, прымацаваную да оніксавай пласцінкі. Учытваючыся ў «Жыціё Ефрасінні Полацкай», аналізуючы пячатку, ён прыйшоў да высновы, што святая была вельмі актыўнай асобай і яе жывы дынамічны характар лепш перадасць профіль. Прыблізны кошт выдання 500 іконак складзе 20 тыс. долараў. Іерархі і кансісторыя пагадзіліся з прапановай скульптара, але і гэтым разам не пажадалі стаць выдаўцамі, саслаўшыся на адсутнасць грошай.

Аднаго дня я атрымаў негатыў і фатаграфію іконкі. З негатыва адбіў каля 300 фота і разаслаў іх свецкім і духоўным асобам беларускага паходжання ў ЗША, Канадзе і Аўстраліі з просьбай выказаць свае меркаванні. Паколькі крытычных заўваг не было, я паслаў П.Вінчы 6 тысяч долараў на выраб матрыцы і 5 тысяч на закуп срэбра і выданне першых трыццаці іконак, якія замовілі былыя скаўты. І вось тады пачулася крытыка: чаму гэта іконка зроблена не ў кананічным праваслаўным стылі (як вядома, яна чаканілася і шліфавалася ў Італіі) і чаму святая прадстаўлена ў профіль? З наступнай партыі 10 іконак засталіся непрададзенымі, і мне давялося іх выкупіць і спыніць далейшае выданне. З П.Вінчы мы звярнуліся да нумізматычных таварыстваў і перадалі ім права на далейшае выданне іконак.

— Я чула, што каляровы партрэт Ф.Скарыны, змешчаны ў энцыклапедычным даведніку «Францішак Скарына і яго час», вашай работы?

— Сапраўды гэта так. Вясной 1987 г. Вітаўт Кіпель паведаміў мне з Нью-Йорка, што, праглядаючы архіў Вітаўта Тумаша, ён знайшоў у канверце маленькі каляровы негатыў з запіскай: «Францішак Скарына. Зала саракавых». Мы ведалі, што Тумаш тройчы да сваіх артыкулаў аб Скарыне далучаў фатаграфію яго партрэта з Залы саракавых, але яна была чорна-белай (зала ў Падуанскім універсітэце, дзе знаходзіцца сорак партрэтаў найславуцейшых людзей свету і адзін з іх — Ф.Скарыны. — **Рэд.**). Каляровы негатыў абрадаваў нас, бо быў знойдзены своечасова. Мы мелі надзею змясціць партрэт у энцыклапедычным даведніку, які ў той час рыхтаваўся ў Менску да 500-годдзя вялікага сына Беларусі. Я неадкладна выехаў да Кіпеля, забраў негатыў і зрабіў фатаграфію памерам 8,5×12 см. На жаль, яна аказалася недасканалай, са шматлікімі дэфектамі. Я перафатаграфоўваў партрэт да таго часу, пакуль не давёў яго да памеру 11,5×23 см і не зліквідаваў усе дэфекты. Атрымаўшы дасканалы партрэт Скарыны, я задумаў падаваць яго на каляровым фоне: клаў фатаграфію на аксаміт розных колераў і фатаграфаваў, ужыў шмат спосабаў, каб зняць светлацені ад аксаміту. На ўсю работу патраціў гадзін пяцьдзесят. А што зрабіў пасля? Заказаў у «Кодаку» 40 партрэтаў Скарыны з розным фонам і разаслаў іх у 1987 г. у выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя», у Беларускую нацыянальную бібліятэку, у бібліятэкі БДУ і АН Беларусі, у бібліятэкі Гародні, Полацка, Віцебска, Берасця, Вільні, Беластока, Варшавы і Кракава, а таксама некаторым грамадскім дзеячам і прыватным асобам: П.Краўчанку, Г.Бураўкіну, Г.Штыхаву, Б.Саўчанку, Г.Сагановічу, М.Ермаловічу, В.Рабцэвічу, А.Беламу, Р.Казыру ды іншым. Калі выйшаў энцыклапедычны даведнік, я пабачыў, што на старонцы 635 рэпрадукцыя гэтага партрэта змешчана без каментарыяў, з абрэзаным фонам і падкарочаным нізам, у выніку чаго партрэт Скарыны згубіў прапорцыю і выглядаў прысадзістым.

— Скажыце колькі слоў пра сваю журналісцкую і выдавецкую працу.

— У амерыканскай зоне Нямеччыны выдаваўся скаўцкі часопіс «Ганец», у выданні якога я прымаў удзел і набываў практыку. Пераехаўшы у ЗША, пачаў пасылаць інфармацыі і артыкулы ў газеты «Бацькаўшчына» і «Беларускі эмігрант», пазней друкаваўся ў газеце «Беларус». Падпісваўся сваім прозвішчам або ставіў ініцыялы М.Б. ці псеўданім Беластоцкі. Калі залажылі Згуртаванне беларускай моладзі ды пачалі выдаваць часопіс «Віці», пачаў карыстацца псеўданімам Чаромха. Часопіс «Віці», пачынаючы з трэцяга нумара, выдавалі на маёй кватэры. Таксама пасылаў свае артыкулы ў часопісы «Беларускі свет», «Голас царквы», «Царкоўны светач», «Голас часу» і «Полацак». Пра апошні скажу некалькі слоў. Ужо пасля 1987 г. я пачаў думаць аб выданні часопіса, які б друкаваўся ў ЗША, а супрацоўнічалі ў ім беларусы як бацькаўшчыны, так і блізкага і далёкага замежжа. У жніўні 1990 г. прыехала з Менска ў Кліўленд на XIX сустрэчу беларусаў 23-гадовая аспірантка журфака С.Белая. Яна запрапанавала свае паслугі ў выданні часопіса. Каб яна змагла застацца і атрымаць «зялёную карту» (права на жыхарства), я зрабіў яе рэдактарам, узяў на поўнае ўтрыманне, плаціў за набор кожнага нумара 500 долараў. «Полацак» выходзіў рэгулярна (10 нумароў на год) у 1991—1994 гг. У лісце ад 22 лютага 1995 г., які я паслаў у рэдакцыі розных выданняў і чытачам «Полацака», я расказаў, што сталася з гэтым выданнем. Да сказанага дадам, што ў 1984 г. я выдаў брашуру «Др.Ю.Штыхаў» (біяграфія і бібліяграфія Георгія Штыхава), а ў 1986 г. кніжку «Вытокі беларускіх пячаткаў».

Падрыхтавала Ірына КРЭНЬ.

Падрабязнасці

Маскоўская патрыярхія пайшла на другі раскол з Канстанцінопалем

МЫ ПАВЕДАМЛЯЛІ ЎЖО АБ КАНФЛІКЦЕ, які разгарэўся паміж Маскоўскім патрыярхам Алексіем II і Сусветным Канстанцінопальскім патрыярхам Барталамеем І. Падставай канфлікту, нагадаем, паслужыла прыняцце Канстанцінопальскім патрыярхам у сваю юрысдыкцыю Эстонскай Апостальскай Праваслаўнай Царквы (ЭАПЦ).

Амаль усе праваслаўныя цэрквы свету ў сваіх краінах маюць цяпер статус памесных і аўтакефальных, г.зн. самастойных, і толькі ў краінах, якія ўзніклі ў выніку распаду СССР, за выключэннем Украіны, праваслаўныя цэрквы з'яўляюцца часткамі Рускай Праваслаўнай Царквы (РПЦ), тэрыторыі гэтых краін разглядаюцца Маскоўскай патрыярхіяй, як «свае» кананічныя. Гэта практычна адзіная структура на постсавецкай геапалітычнай прасторы, якая засталася некранутай з мінулых часоў. Як гавораць некаторыя палітыкі ў постсавецкіх краінах — апошні асколак імперыі.

Колькасць праваслаўных у Эстоніі сягае некалькіх тысячаў, частку якіх складае расійскамоўнае насельніцтва, а частку — прадстаўнікі эстонскай этнічнай групы сэту.

Кіраўніцтва ЭАПЦ прыхільна ўспрымае ідэю сусветнага праваслаўя, а яго натуральным цэнтрам лічыць Канстанцінопаль. Апрача гэтага, эстонскае заканадаўства забараняе дзейнасць на сваёй тэрыторыі рэлігійных арганізацый, якія з'яўляюцца аддзяленнямі нацыянальных цэркваў іншых краін. Такім чынам, усё вышэй пералічанае і стала падставай звароту іерархаў ЭАПЦ да Канстанцінопальскага патрыярха з просьбай прыняць эстонскую царкву ў сваю юрысдыкцыю. 20 лютага патрыярх Барталамей I прыняў рашэнне аб кананічным падпарадкаванні эстонскай царквы Канстанцінопалю. У адказ сінод Рускай Праваслаўнай Царквы пастанавіў не ўзгадваць імя Сусветнага Патрыярха пад час набажэнстваў.

Канфлікт разгортваецца і ўжо выйшаў за межы двухбаковых дачыненняў Масквы і Канстанцінопаля. Фінская Аўтаномная Праваслаўная Царква адназначна падтрымала дзеянні Эстонскай царквы і Канстанцінопальскага патрыярха. Патрыярх Ерусаліма і архіепіскап Грэцыі, маючы даўнія крыўды на Канстанцінопаль, занялі бок Масквы. Ёсць звесткі, што іерархі РПЦ патрабуюць падобнага кроку ад Сербскай Праваслаўнай Царквы. Такім чынам, можна сцвярджаць — канфлікт можа стварыць глыбокі раскол у сусветным праваслаўі.

А тым часам не ўсё спакойна і на Беларусі. Летась пад час візіту ў нашу краіну патрыярха Алексія II запэўнівалі ў вернасці Беларускай царквы Маскве, і раптам з'яўляецца заява лідскай парафіі св.Панцеляймона аб разрыве сувязяў з Беларускім Экзархатам РПЦ і аб пераходзе пад юрысдыкцыю Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы, якая прызнае найвышэйшым аўтарытэтам Канстанцінопальскага патрыярха. Праваслаўныя епіскапы на Беларусі паkуль робяць выгляд, што нічога надзвычайнага не здарылася, але гэта хутчэй толькі добрая міна. З аўтарытэтных крыніц стала вядома, што яшчэ каля 15 парафій гатовы пайсці тым жа шляхам.

Ян БАРЫСОЎСКІ.

Як паведаміла радыёстанцыя «Голас Амерыкі»

МІТРАПАЛІТ СМАЛЕНСКІ І КАЛІНІНГРАДСКІ КІРЫЛ наладзіў прэс-канферэнцыю ў Свята-Данілавым манастыры. Як ён заявіў, выхад праваслаўных Эстоніі з улоння Рускай Праваслаўнай Царквы мае палітычную прычыну — стаўленне эстонскага ўрада да праваслаўнага і асабліва расійскамоўнага насельніцтва. Праваслаўную царкву ў Эстоніі лічылі нібыта «пятай калонай», экспартаванай у час савецкай акупацыі, паведаміў Мітрапаліт Кірыл. Гэта, на ягоную думку, спрыяла выхаду яе з Маскоўскага патрыярхату. Акрамя таго, эстонскія ўлады, паводле словаў мітрапаліта, зарэгістравалі так званы сінод у Стакгольме, у свой час зліквідаваны за неадпаведнасць статуту РПЦ.

Мітрапаліт Кірыл заявіў, што Руская праваслаўная царква мае намер звярнуцца ў Раду Еўропы і Камісію правоў чалавека пры ААН з просьбай аб дапамозе ў вырашэнні гэтай праблемы.

Такім чынам, гэты рэлігійны канфлікт у выніку складанасці расійска-эстонскіх стасункаў, выклікаnай становішчам расійцаў у Эстоніі, паступова ператвараецца ў палітычны. Нават прэзідэнт Расіі Ельцын скіраваў прэзідэнту Эстоніі Мэры ліст з выказам занепакоенасці сітуацыяй вакол праваслаўнай царквы ў Эстоніі.

На погляд Якава Кротава, гісторыка рэлігіі, выкладчыка Маскоўскага праваслаўнага універсітэта імя а.Аляксандра Меня, галоўнае ў гэтым канфлікце — не палітычны ці этнічны, а рэлігійны яго аспект. Бо да 1917 года большасць праваслаўных у Эстоніі складалі этнічныя эстонцы. Толькі пасля Другой сусветнай вайны, калі ў Эстонію, дзе ўзровень жыцця быў вышэйшым, пачалася масавая міграцыя з Расіі, колькасць расійцаў сярод эстонскіх праваслаўных стала максімальнай, тым больш, што савецкія ўлады забаранялі эстонцам-пратэстантам усялякую місіянерскую дзейнасць.

— Што змянілася ад таго, — дадаў Кротаў пазней, — што зменіцца юрысдыкцыя праваслаўных святыняў у Эстоніі? Ніхто не збіраецца іх руйнаваць. Абсалютна ясна, што яны не зачыняцца і будуць надалей весці службу на царкоўнаславянскай, а не на расійскай, грэцкай альбо эстонскай мовах... Значыць, пытанне пераносіцца ў сферы палітычную і нацыянальную...

ДАВЕДКА

КАНСТАНЦІНОПАЛЬСКАЯ ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА — адна з самых старых памесных аўтакефальных цэркваў. Утворана ў IV стагоддзі на базе сталічнай епархіі Бізантыйскай імперыі ў Канстанцінопалі. Яе кіраўнік — патрыярх — лічыцца «першым сярод роўных», г.зн. сярод астатніх кіраўнікоў іншых праваслаўных цэркваў, бо, паводле традыцыі, Канстанцінопальская праваслаўная царква займае «першае месца па славе».

Пасля заваёвы ў сярэдзіне XV стагоддзя Бізантыі туркамі-асманамі канстанцінопальскія патрыярхі імкнуліся кіраваць усім праваслаўным насельніцтвам Асманскай імперыі, але зрабіць гэтага не здолелі. Царква апынулася ў моцным мусульманскім атачэнні пад уціскам мусульман. У 1923 годзе ўрад Турцыі нават патрабаваў выдалення патрыярхату з Канстанцінопаля.

Цяпер Канстанцінопальская праваслаўная царква мае на тэрыторыі Турцыі адну архіепіскапію і чатыры мітраполіі. У межах Турцыі жыве толькі нязначная частка прыналежных да яе вернікаў. Царква мае 23 епархіі і шэраг установаў у краінах Заходняй Еўропы, Азіі, Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі ды Аўстраліі. Акрамя таго, у яе юрысдыкцыі знаходзіцца святая гара Афон ды Фінляндская аўтаномная праваслаўная царква.

Падрыхтаваў У.П.

Усе словы аб тым, што тэрыторыя Расіі альбо Эстоніі ці нейкай іншай краіны з'яўляецца кананічнай тэрыторыяй тае ці іншае царквы, ігнаруюць просты факт: большасць насельніцтва любой краіны сёння складаюць атэісты.

Сёння для эстонцаў праваслаўная царква стала жупелам. З аднолькавай пагардаю яны глядзяць і на расійцаў, і на Канстанцінопаль, і на праваслаўе ўвогуле. А гэтая спрэчка падарвала аўтарытэт царквы перадусім у вачах атэістаў.

На жаль, пакуль што перамовы не мелі плёну. Бо раз за разам мы сутыкаемся з тым, што грамадскія, дзяржаўныя і царкоўныя лідэры, выхаваныя пры камуністычным рэжыме, не ўмеюць прыходзіць да ўзаемнай згоды. Яны здольныя адно — патрабаваць поўнай капітуляцыі.

Падрыхтаваў У.П.

НАГЛЯДАЛЬНІКІ АДЗНАЧАЮЦЬ

УЖО ДРУГІ РАЗ ЗА ТЫСЯЧУ ГАДОЎ па ініцыятыве расійскіх праваслаўных іерархаў адбываецца (з часу хрышчэння Русі) разрыў з духоўнай маці — Бізантыйскай царквой, ад якой некалі і было прынята хрысціянства. Першы раз прычынай разрыву стала пагадненне аб паяднанні (уніі) з каталікамі, заключанае Бізантыйскай царквой з Рымскай у XV стагоддзі. Тады Хрыстос аказаўся «падзеленым» на карысць дзяржаўных інтарэсаў маскоўскіх вялікіх князёў, якія з дапамогай паслухмяных ім царкоўных іерархаў імкнуліся ўмацаваць і пашырыць на землі суседзяў уласную ўладу.

У цяперашнім выпадку не бярэцца нават пад увагу такі аргумент дэмакратыі, як воля большасці праваслаўных прыходаў Эстоніі. Іх — 80, 60 з якіх выказалі жаданне зноў, як тое было да сталінскага прымусу, мець духоўную сувязь з Канстанцінопалем.

Пікантнасць сітуацыі яшчэ і ў тым, што сам Маскоўскі патрыярх Алексій II, нарадзіўшыся некалі ў незалежнай Эстоніі, у дзяцінстве належаў да паствы менавіта Канстанцінопальскай царквы. Але ж, стаўшы вышэйшым духоўным кіраўніком праваслаўных у Расіі, ён цяпер выказвае непрыхаваную адданасць і не вялікадзяржаўным свецкім інтарэсам. А што ў дадзеным выпадку маюцца на ўвазе не духоўныя, а менавіта дзяржаўныя інтарэсы, красамоўна сведчыць той факт, як актыўна заступілася за «сваю» патрыярхію вышэйшая расійская ўлада — Міністэрства замежных спраў з адпаведнымі нотамі, нават сам прэзідэнт.

Дасведчаныя наглядальнікі адзначаюць, што цяперашні ўчынак Маскоўскай патрыярхіі тым не менш наўрад ці дапаможа вярнуць Эстонію ці яе праваслаўную частку пад руку Расіі, а вось аўтарытэту расійскага праваслаўя нанесена відавочная шкода, бо на міжнародным узроўні павага да патрыярха Канстанцінопальскага высокая.

Ул.Ас.

Беларускае замежжа

Вяртанне прысутнасці

Якраз на Стрэчанне ў Празе адбылася гістарычная падзея — на ўстаноўчым сходзе беларусы, якія жывуць і працуюць у Празе, вырашылі аб'яднацца ў сваю нацыянальную суполку. Іх сябрына стане пражскім аддзяленнем Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», ці займее свой самастойны статус, але сенсацыя ёсць сенсацыяй: праз 75 гадоў з часу паяўлення першых цяпельцаў беларускай прысутнасці ў Празе, ад 15 лютага 1996 года афіцыйна існуе тут беларуская сябрына «Пражакі».

У катэджыку Сержука Сокалава-Воюша сабраліся госці з Менска — удзельнікі культурнай акцыі «Беларусы ў Празе»: прадстаўнікі сябрыны «Беларусь — Чэхія», «ЗБС «Бацькаўшчына»... Не жадаючы пакрыўдзіць тых, каго не назаву, асмелюся згадаць імёны Васіля Быкава, Ганны Сурмач, Ірыны Шаблоўскай, Радзіма Гарэцкага, Лідзіі Савік, Вячкі Станкевіча... Супрацоўнік Беларускай рэдакцыі радыё «Свабода» Мікола Ванюў прапанаваў абраць старшынём беларускай суполкі ў Празе жыхара стольнага места Чэхіі спадара Юрку Станкевіча, які даўно вывучае тутэйшыя адрасы беларускай прысутнасці, прапагандуе ў Еўропе і Амерыцы культурныя здабыткі беларускай нацыі.

Нас, беларусаў, настолькі чуваць у свеце, наколькі мы адзываемся, наколькі самі даём пра сябе знаць. Цяпер у цэнтры Еўропы будзе гарэць той Зніч, які перадасць з нашае Бацькаўшчыны новыя імпульсы жыццядзейнасці беларусаў.

Суполка сп. Юркі Станкевіча будзе дзеіць у сугуччы з чэшскім аддзяленнем Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, куды ўваходзяць Францішка Сокалава, Вацлаў Жыдліцкі, Міласлаў Зіма... А цётка Каця, якую сп. Ю.Станкевіч зусім выпадкова «вылічыў» з магутнага пражскага бабілону і якая разам з намі прытулялася да надгробкаў суайчыннікаў на Альшанскіх могілках, гаварыла, што ёсць яшчэ беларусы ў гэтым горадзе, якія даў у 20-30-40-х гадах прытулак многім нашым землякам. Жывуць іх нашчадкі. І могуць адцепліцца іх сэрцы.

Сонца Беларускае Ідэі ў Празе павярнула на лета. 15 лютага ў гасцёўні Сержука Сокалава-Воюша якраз спраўлялі Грамніцы.

А верш, прысвечаны носьбіту беларускай прысутнасці Юрку Станкевічу, я і прачытаў у той вечар...

Сяргей ПАНІЗЬНІК.

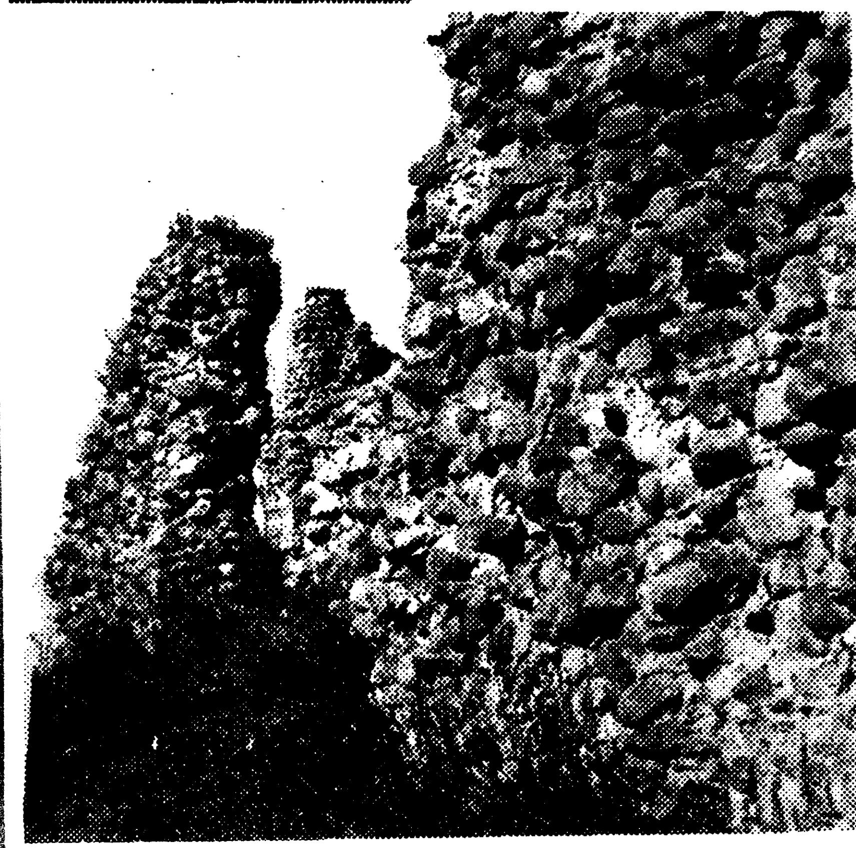

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Крэўская муроўка

сп. Юрку Станкевічу

— Па маці я — чэх.
Беларус — напалову.
...Я веру, не веру
прызнальнаму слову.
А што ў нас — упоўню?
Вярнуўшыся з лову
хто — балт напалову,
крывіч напалову?
Вякі высявалі
мякіну-палову.
Я ў стоптаным жыце
жывы напалову.
Направа, налева
лажылі галовы.
Да трэці у згубе,
а то — да паловы.
І толькі дзе Крэва
акрэсліла змову, —
муроў час пакінуў
папраўдзе палову.
А колькі хвілінак
нам даў на дамову
ўдзяржавіць астатнюю
долі палову?
Мы Дом умацуем
глыжамі і цэглаю?
Мы — нацыя!
Будзьма сцяною
суцэльнаю!

Пад мурамі Крэва.

Фота аўтара.

Кола сям'і

Масару ІБУКА

Пасля трох ужо позна

(Працяг.)

НЕ БОЙЦЕСЯ БРАЦЬ ДЗІЦЯ З САБОЮ Ў ЛОЖАК

Як звычка «трымаць дзіця на руках», так і звычка «спаць разам з дзіцем» асуджалася ў Японіі, як непажаданая, успадчыненая ад папярэдніх пакаленняў. Зразумела, цяжка, калі дзіця засынае толькі, калі адзін з бацькоў лёг з ім побач, але я ніколі не чуў, каб бацькі зусім губляліся ў такой сітуацыі. Наадварот, можна знайсці новы сэнс у звычцы спаць побач з дзіцем, калі падумаць пра яго псіхічнае і разумовае развіццё.

Напрыклад, маці, у якой паўнютка клопатаў увесь дзень і не хапае часу на зносіны з дзіцем, можа, прынамсі, паляжаць з ім побач, пакуль яно не засне. На працягу гэтага кароткага часу малое зусім спакойнае і вельмі ўспрымальнае. Таму, калі вы не проста будзеце ляжаць побач з ім ці яшчэ лепей заспяваеце перш яго, а спеяце яму песеньку, гэта зробіць станоўчы развіццёвы ўплыў на дзіця.

Можна таксама прапанаваць не маці, а тату, якога не было цэлы дзень, выкарыстаць гэту магчымасць пабыць са сваім дзіцем.

У нас шмат пісалі пра метад навучання ў сне, які даследаваўся ў Савецкім Саюзе. Відавочна, што ў стане паўсну чалавек, які слухае запісаную на магнітафон інфармацыю, запамінае яе, і яна застаецца ў яго ў падсвядомасці, прычым яе можна лёгка ўсвядоміць пасля абуджэння. Гэтыя даследаванні паказваюць, што можна дасягнуць самых нечаканых вынікаў, калі навучаць дзіця ў стане паўсну.

ДЗІЦЯ, ВЫХАВАНАЕ МАЦІ, У ЯКОЙ НЯМА МУЗЫЧНАГА СЛЫХУ, ТАКСАМА ВЫРАСЦЕ БЕЗ СЛЫХУ

«У майго дзіцяці няма слыху, я не ведаю, што рабіць. Гэта ў яго ад мужа, у іх у сям'і ўсе няздольныя да музыкі. Гэта ў яго спадчыннае». Я часта чую ад маці такія скаргі. Так, сапраўды, ёсць дзеці з дрэнным музычным слыхам, бацькам якіх, так бы мовіць, мядзведзь на вуха наступіў. Аднак, гэта не азначае, што дрэнны слых закладзены генетычна, хаця гэты недахоп і можа перадавацца ад бацькоў да дзяцей.

Напрыклад, у маці няма слыху, а дзіця кожны дзень слухае яе калыханку з зусім няправільнай мелодыяй. Яно запомніць гэту мелодыю і, выкарыстоўваючы яе як узор, таксама будзе спяваць няправільна. А калі маці гэта пачуе, яна скажа, што ў яе дзіцяці слыху няма і ўвогуле слых — гэта божы дар. Калі б Моцарта і Бетховена выхоўвалі такія маці, дрэнны слых быў бы ім гарантаваны.

Паводле маёй тэорыі дзеці без слыху, народжаныя ад маці з гэткім жа недахопам, валодаюць асаблівай здольнасцю слыхавага ўспрыняцця, калі гэтак хутка могуць запомніць і дакладна паўтарыць няправільную мелодыю.

А цяпер, каб давесці вам, што адсутнасць музычнага слыху не перадаецца ў спадчыну, я раскажу вам адну гісторыю. Доктар Шынічы Сузукі ўзяў на абучэнне 6-гадовага хлопчыка і аднавіў яму музычны слых. Маці гэтага малечы музычнага слыху не мела. Тэзіс доктара Сузукі быў такі: «У дзіцяці няма слыху таму, што яго няма ў маці». Ён увесь час надаваў дзіцяці слухаць тую песеньку з правільнай мелодыяй, якую яму фальшыва спявала маці. І паступова матчына няправільная мелодыя, якая запомнілася дзіцяці, саступіла месца цалкам правільнай. Пазней гэты хлопчык працягнуў музычную адукацыю, ён граў скрыпічныя канцэрты Брамса і Бетховена зусім без памылак і нават даў некалькі сольных канцэртаў у Канадзе.

Такім чынам, музычнае ўспрыняцце і развіццё характару і здольнасцяў увогуле фармуецца пераважна пад уплывам звычак бацькоў. І нават тое, што здаецца там неістотным у паводзінах бацькоў, можа моцна паўплываць на дзіця.

(Працяг будзе.)

Выхаванне дзяцей — справа, вядома, сур'ёзная. Але ж ад сур'ёзнага да смешнага, як вядома, усяго адзін крок, нават калі гэты крок — дзіцячы... А там, дзе справа тычыцца дзяцей, заўсёды ёсць месца ўсмешцы. Нашы продкі выхоўвалі сваіх нашчадкаў сурова, жорстка. Сяляне — аддаючы ў пастушкі, шляхцічы — на дзядзькаванне, добра апісанае Караткевічам... Але часам і абкружалі «жаночымі пяшчотамі». Напрыклад, наш зямляк, сумна славуты Ф. Булгарын, успамінаў свaячку, старую Апюхоўскую, якая ўпарта не вучыла свайго сына Караля, «каб не пашкодзіць яго здароўю», і называла «мой кароль». А.Мальдзіс у кнізе «І ажываюць спадчыны старонкі» расказвае, што са згаданым юнаком абыходзіліся, як з малалеткам, кожны дзень рыхтавалі па дзесяць страў у розных гаршчэчках. Лакеі і служанкі гулялі з ім у дзіцячыя гульні. Будучы ў Нясвіжы, польскі кароль Станіслаў Аўгуст зацікавіўся такім кур'ёзам і патрабаваў паказаць яму «свайго таварыша», а потым здзекліва вітаў яго, «як роўнага». Праўда, юнак знайшоў, што адказаць: «Па шляхецтву мы роўныя і па смерці будзем, але цяпер я каралюю толькі ў сэрцы маці».

Не толькі кабеты вызначаліся празмернай любоўю да сваіх «чадаў». На Беларусі расказваюць такую байку: адзін пан дужа любіў ганарыцца сваім сынам, што ён у яго самы здаровы і прыгожы, ва ўсёй воласці такога не знойдзеш. Калі ні прыязджалі да яго госці, ён сына выстаўляў напаказ. Тыя таксама былі амаль такой думкі, які сам пан. І вось аднойчы пану ў голаў прыйшла думка: запытацца ў сваёй чэлядзі, ці праўда, што яго сын такі. Паклікаў ён да сябе лакея і пытае: «На каго падобны мой сын?» Той думаў, думаў і кажа: «На льва». — «Адкуль ты гэта ўзяў? Ты ж нікуды не ездзіў. Дзе ты мог бачыць ільва?» — «А на карціне. Ісус Хрыстос едзе ў Ерусалім». — «Ён жа там на асле». — «Во, во! Ён на яго і падобны!»

Бывала і так, што непрыемнасці даводзілася мець і дарослым панам ад сялянскіх дзетак... Расказваюць такі выпадак: падгаладаўшы пан завітаў у лесніцоўку — падсілкавацца... Лесніччыха спякла яешню і паставіла пану. Пачуўшы гэткі смачны пах, пяцігадовы Гаўрык клубком скаціўся з печы і палез пальцам у патэльню.

— Не руш! — прашыпеў пан, ляпнуўшы нажом хлапчуку па пальцах. Гаўрык пацягнуўся другою рукою, але атрымаў тое ж.

— Мама, пан — нажом! — зарумзаў хлапчук.

— А ты — лыжачкай, сынок, а ты — лыжачкай! — гукнула маці ад печы. — Ты ж не пан, каб нажом дзяўбаць.

— А, пся крэў, галган! — зароў пан, калі Гаўрык, не паснаўшы жартаў, здзяйсніў яму драўлянай бацькавай лыжкай па ілбе.

Пасля таго, як дзіця падрастала, большменш заможныя бацькі пачыналі думаць пра яго вучобу. У шляхецкіх сем'ях часцей за ўсё наймалі дамоў «дарэктараў» (шкаляроў з манастырскіх калегій) або замежных гувернёраў. Хатняе выхаванне часам давала някепскія вынікі... Але ў дзесяць-дванаццаць гадоў сыноў адпраўлялі за «добрымі манерамі» на магнацкі двор або «за цнатлівай навукай» у школу: спачатку — у парафіяльную, потым — у манастырскую калегію. У тыя часы не столькі цаніліся веды, колькі ўменне бліснуць напышлівай «арацыяй», квяцістым лацінскім афарызмам. Пра што зноў жа існуе шмат показак. Напрыклад, як адзін мужык паслаў сына ў лацінскую школу. Вярнуўся сын на вёску, а бацька яго пытаецца:

— Ну што, сынок, вывучыў латынь? — (а сам гэтым часам накладаў гной на калёсы).

— А як жа! — кажа сын.

— А як на латыні будзе «гной»?

— Гнюс!

— А вілы?

— Вілітус!

— А воз?

— Вазатус!

— Добра цябе вучылі! Цяпер будзеш браць вілітус, а імі гнюс — і на вазатус!

Але і без латыні вучням хапала непасільных мудрасцяў навукі. Янка, вучань царкоўнапрыходскай школы, ніяк не мог запомніць на ўроку закона Божага гаварыць у канцы малітвы: «У імя Айца і Сына Святога Духа — амін!» Дзячок, які выкладаў закон Божы, рашыў дапамагчы Янку. «Вось, Янка, глядзі, — сказаў ён, — у цябе на сарочцы тры гузікі. Першы будзе — Айцец, другі — Сын, а трэці — Святы Дух».

З таго часу Янка свае справы па закону Божаму паправіў.

Аднойчы прыехала ў школу камісія. На ўроку закона Божага дзячок выклікаў Янку. Усё ішло добра. Пачаў нарэшце Янка чытаць апошнія словы малітвы: У імя Айца і Сына... гы-гы-ы...»

— Чаго ты, Янка, плачаш? — спытаў дзяк.

— А маці Святога Духа ў штаны перашыла..., — скрозь слёзы адказаў Янка.

Дзеці, па словах Жванецкага, не жартуюць. У іх так атрымліваецца. Калі яны жартуюць свядома — гэта жахліва... І нам, дарослым, варта было б прыслухоўвацца да таго, што кажуць нашы дзеці, каб не атрымалася, як у анекдоце:

«— Тата, тата!

— Сынок; мы дамовіліся: калі ем — глух і нем.

Пасля абеду бацька пытае:

— Дык што ж ты хацеў сказаць, сынок?

— Позна ўжо. У капусце была муха, і ты яе з'еў».

Падрыхтавала Л.Ш.

Зялярскія гутаркі

Канюшына

Чужое хвалім — свайго не ведаем. Слушнасць гэтага мудрага выслоўя пацвердзілася і ў выпадку з канюшынай. Я і сам люблю ласавацца яе нектарам, вырываючы з галовак кветачкі і высмоктваючы салодкі сок. Але каб калі-небудзь еў галоўкі? Барані Божа! Канюшына — для коней... А праўда, каб пачаў яе есці, то і быў бы здаровым, як конь?

Дык вось, навесну збіраюся пляндраваць паплавы: буду рваць і сушыць на зіму галоўкі канюшыны — цудоўны лек, бо прачытаў у рэкламным праспекце славутай амерыканскай фірмы «Нутры-Паўэрс», што яна прапануе дзеля павышэння імунітэту адзін раслінны комплекс, асноўнай часткай якога з'яўляецца менавіта канюшына. Гэты лек так і называецца — «канюшынны комплекс». Танная канюшына, якая стымулюе наш імунітэт, — гэта якраз тое, што патрэбна цяпер нам, што пражылі дзесяць гадоў пасля Чарнобыля.

Чужое хвалім — свайго не ведаем... А да гэтага ж некалькі разоў у кнізе лекавых раслін перагортваў лісткі, дзе апісваюцца ўласцівасці канюшыны. Прабач, шаноўны Trifolium pratense!

Пра багаты хімічны склад кожнай расліны сведчаць вітаміны. У канюшыне іх шмат, а найболей — C, B_1, B_2, E. Апроч гэтых вядомых амінаў жыцця, маладыя сцяблíны і кветкі канюшыны маюць мноства іншых карысных рэчываў. Перш згадаем флавоны і флаванолы. Як ужо згадвалася ў папярэдніх гутарках, гэтыя рэчывы валодаюць высокай фізіялагічнай актыўнасцю, з іх выраблююць розныя лекі, якія валодаюць супрацьзапаляльным, жоўцегонным, спазмалітычным, сасударасшыральным і супрацьсклератычным дзеяннем. Раслінныя флаваноіды (жывёлы, а таксама і чалавек, не могуць сінтэзаваць іх) — актыўныя метабаліты — г.зн. рэчывы, якія ўдзельнічаюць у рэчыўным абмене. Як бачым, не выпадкова ацанілі канюшыну навукоўцы.

Апроч згаданых унікальных хімічных злучэнняў, у гэтай «конскай» траве шмат каратыноідаў, раслінных бялкоў, арганічных кіслот. Іх лекавыя ўласцівасці людзі ведалі здаўна. Адвар канюшынных галовак выкарыстоўвалі як мачагонны і антысептычны сродак пры цыстытах, малакроўі, вонкава — пры нарывах і апёках. Маладыя свежыя сцяблíны і лісце можна спажываць у розных салатах, а сушаныя часам сыплюць у суп або запарваюць дзеля гарбаты.

Зяляр.

Здароўе

Таццяна ФАМІНА,
кандыдат медыцынскіх навук

Металы жыцця

Жалеза

— Прынясі, жонка, госцю рэшата жалезнага бобу і жалезнага хлеба.
Беларуская народная казка «Пакацігарошак».

Жалеза неабходнае чалавеку, як паветра. Менавіта праз недахоп яго людзі пакутуюць на малакроўе, якое цяпер пачасцілася і памаладзела ды становіцца сапраўды бічом беларускай нацыі. Нават сярод вясковых дзяцей, звычайна бадзёрых і чырванашчокіх, цяпер спатыкаеш больш анемічных, з пабляклым тварам. Якія ж функцыі выконвае жалеза ў чалавечым арганізме? Без яго кісларод, што трапляе ў лёгкія, не можа быць скарыстаны. Жалеза ўваходзіць у склад так званых дыхальных пігментаў, у тым ліку і гемаглабіну. Гемаглабін крыві, у склад якога ўваходзіць жалеза, пераносіць кісларод з лёгкіх да ўсіх органаў цела. Недахоп жалеза выяўляецца перш за ўсё праз хуткую стомленасць, частыя галаўныя болі, паніжэнне жыццёвай энергіі, паслабленне імунітэту і памяці. Гэты метал паскарае сінтэз антыцел і ўзмацняе так званую неспецыфічную рэактыўнасць арганізма.

Як згадвалася ў папярэдняй частцы артыкула, жалеза, у параўнанні з іншымі мікраэлементамі, утрымліваецца ў чалавечым арганізме найболей і сутачная патрэбнасць нашага арганізма — 13—20 мг. Чалавек атрымлівае жалеза з прадуктамі харчавання. Лепш засвойваецца гэты мікраэлемент з харчу жывёльнага паходжання. Менавіта ў печані ды мясе жалеза найболей. Горш засвойваецца жалеза расліннага паходжання, якое ўтрымваецца ў аўсе, грэчцы, ячмені, соі, яблыках, сланечніку, арабіне, персіках, слівах, шыпшыне, чарніцах. Вельмі дрэнна засвойваецца жалеза, якое ўваходзіць у склад неарганічных соляў.

Трэба ведаць, што засваенне жалеза значна пагаршаецца, калі ў чалавека пагаршаецца здароўе ў выніку хваробаў страўнікава-кішэчнага тракту, асабліва пасля аперацый, вострых і хранічных інфекцыйных захворванняў, пры з'яўленні злаякасных пухлін. Страта крыві пад час аперацый, пры крывацёках з носа, пры менструацыях у жанчын вядзе да паніжэння колькасці жалеза ў крыві. Рэзка змяншаецца яго колькасць таксама пры хваробах нырак і касцявога мозга, цукровым дыябеце, а таксама і ў цяжарных жанчын. Дыфіцыт жалеза можа з'явіцца таксама ў выніку празмернай яго траты арганізмам у падлеткаў у перыяд росту і паспявання арганізма.

Герой беларускай народнай казкі «Пакацігарошак», якога змей частаваў жалезным бобам і жалезным хлебам, набраўся з пачастунку сілы ды справіўся з цяжкімі змеевымі заданнямі і перамог яго самога. Нам жа, хто мучыцца ад малакроўя, варта параіць спажываць печань свойскіх жывёлаў, а таксама і марскіх рыб, мяса, грэцкія арэхі, гародніну і садавіну. Напярэдадні вясны такіх людзей варта папярэдзіць, што ім не паспрыяе працяглае сонечнае абпраменьванне.

ВУЧЫМСЯ

Практычная стылістыка

Вікторыя ЛЯШУК,
кандыдат філалагічных навук

ТАКАЯ І ГАВОРКА

(Працяг.)

У акіяне слова —
ані мяжы, ні донца.
Ёсць там адна аснова:
праца
і праца бясконца!

Васіль Жуковіч.

Акадэмік Л.У.Шчэрба адзначаў, што «самым далікатным, самым падступным і разам з тым вельмі важным элементам мовы з'яўляецца яе стылістычная структура». Стылем адточваецца форма — гнутка і дынамічна, эстэтычна і змястоўна ўвасабляюцца думкі, падаецца пэўная інфармацыя: перадаюцца эмоцыі прамоўцы. Стылістычныя памылкі трансфармуюць, скажаюць якасныя і фармальна-зместавыя характарыстыкі маўлення, ускладняюць успрыняцце і разуменне выказвання ці спрашчаюць, прымітывізуюць яго. Усвядоміць і раскрыць чытачам (слухачам) інтанацыйнае, гукавое, семантычнае, лексічнае і граматычнае багацце мовы не дазваляе слабае валоданне яе рэсурсамі. Недастатковыя моўныя веды праяўляюцца ў ігнараванні фразеалагічнымі скарбамі — незаменным сродкам яркага (эмацыйнага, выразнага, дасціпнага, індывідуалізаванага) стылю. Фразеалагізмы, прыказкі, прымаўкі, афарызмы ўвабралі жыццёвы і моўны вопыт народа, яго філасофскія абагульненні і тонкія назіранні. Гэтыя ідыяматычныя канструкцыі сведчаць пра глыбіню і разнастайнасць моўных ведаў, фармуюць стыль. Таму беднасць слоўніка і фразеалогіі, вынік слабага валодання рэсурсамі мовы належыць да сур'ёзных хібаў, асабліва непрымальных у публіцыстычным, мастацкім, размоўным стылях. Лексічнае багацце неабходна і навуковаму выказванню, аднак эмацыйнасць фразеалогіі вызначае яе абмежаванае ўжыванне — пераважна, у жанры навуковай палемікі. Нягледзячы на стандартызаванасць афіцыйна-справавога стылю, і яго моўныя рэсурсы ўтвараюць дастаткова разнастайную па складу лексікі і ўстойлівых канструкцый сістэму. Значную ролю ў ёй адыгрываюць канцылярызмы, агульнапрынятыя ў афіцыйных зносінах шаблонныя словы і выразы, непажаданыя ў іншых стылях.

Беднасць слоўніка і фразеалогіі праяўляецца і ў вуснай, і ў пісьмовай формах мовы, часта спараджаючы спрошчанае, даволі прымітыўнае, звычайна неэмацыйнае выказванне. У такім маўленні пераважаюць канстатацыя, невыразнасць: «Мы прыйшлі пасля канікул у школу, убачылі настаўнікаў. Там былі іншыя вучні. Усе слухалі дырэктара. Потым пайшлі дамоў». У такім лексічна і граматычна нарматыўным тэксце адсутнічае жывы водгук асобы, у мове не акрэслена індывідуальнасць размоўцы. Нельга катэгарычна кваліфікаваць гэта выказванне як стылістычна памылковае (асабліва калі яно належыць навучэнцу, пачаткоўцу), аднак недасканаласць яго відавочная. У такім выпадку неабходна звяртаць увагу на эстэтызм, эмацыйны лад беларускай мовы, для папаўнення лексікона варта вучыцца моўнаму майстэрству ў аўтарытэтных, таленавітых пісьменнікаў. Яскравым прыкладам жывой мовы — выразніцы настрою, характару, пачуццяў — паўстае дыялог мележавых герояў Ганны Чарнушкі, ганарлівай, упэўненай, дасціпнай дзяўчыны, і фанабэрыстага, фарсістага, самазадаволенага вясковага кавалера Яўхіма Глушака:

«— Не бойся, не адаб'ю. Такога цвету — па ўсяму свету!

Ганна едка адгукнулася:

— Чаго не ясі, таго ў рот не нясі! Шчасце якое! Патрэбен ты мне, як хата сабаку!

— Патрэбен не патрэбен, а, мабуць, не адмовіла б!

— Малы жук, ды — вялікі гук!»

У цытаванай размове ідыяматычныя канструкцыі выконваюць важную стылістычную ролю. Справядліва сцвярджае З.У.Драздова: «Тая ці іншая прымаўка ці прыказка, якую ўжывае мележаўскі герой, характарызуе не толькі таго, каму яна адрасавана, але і ў яшчэ большай ступені таго, хто яе ўжывае ў сваёй мове...»

Недастатковае валоданне моўнымі сродкамі, як і няўважлівае, неахайнае стаўленне да формы выказвання, праяўляецца ў такіх сур'ёзных стылістычных памылках, як **таўталогія** і **плеаназм**. Тэрмін **таўталогія** ўтвораны ад грэцкіх каранёў **tayto** 'тое самае' і **logos** 'слова', што раскрывае сутнасць з'явы — нематываванага паўтарэння адных і тых жа ці аднакарэнных слоў: «**Прыкладам твораў**, з якіх трэба браць **прыклад творчага** падыходу да мовы, з'яўляюцца **творы** Купалы». Таўталагічнае ўжыванне распазнаць даволі лёгка, а выправіць значна цяжэй, бо часам неабходна змяняць сінтаксічную структуру фразы. Можна прапанаваць такія варыянты выпраўлення: Прыкладам творчага падыходу / творчага стаўлення да мовы паўстае / з'яўляецца мастацкая дзейнасць / слоўнае мастацтва Купалы. Тоесны змест можна перадаць больш сцісла і, як правіла, менш афіцыйна: Купалу — народнаму песняру, уласціва творчае стаўленне да мовы. Ці: Купала — пісьменнік і ў сваёй мове выяўляецца як творца.

У пэўных выпадках для выпраўлення таўталогіі дастаткова замяніць слова на сінонім, тоесную па тэматыцы лексему ці займеннік. Напрыклад, у сказе ***Чалавек* паводзіў сябе як *чалавек* бывалы** можна канкрэтызаваць суб'ект: **Юнак (хлопец, студэнт і г.д.) паводзіў сябе як чалавек бывалы.** Дарэчы будзе выкарыстаць займеннік: **Ён паводзіў сябе як чалавек бывалы.**

У сказе **Дзяўчына ў *шаўковай* сукенцы апусцілася на *шаўкавістую* траву** эпітэт **шаўкавістая**, каб пазбегнуць таўталогіі, варта замяніць іншым — блізкім у характарыстычнасці (**аксамітная, мяккая**) або іншай прыкметы, аднак такім жа выразным (**духмяная, квяцістая, муравістая, мурожная, мядзвяная, сакавітая, сакаўная**). Таўталогія знікае і пры замене лагічнага азначэння **шаўковая** да слова **сукенка**, напрыклад, на эпітэты **лёгкая, стракатая, тонкая, хвалістая**. Пры выпраўленні неабходна захаваць больш важнае ў выказванні слова. Таўталогія з'яўляецца крайняй праявай плеаназму. Тэрмін **плеаназм** таксама паходзіць з грэцкай мовы (**pleonasmos** значыць 'празмернасць, лішак') і абазначае нематываванае паўтарэнне сінанімічных слоў, пры якім дубліруецца інфармацыя: **паштовае аддзяленне сувязі, гераічны подзвіг, лячэбная паліклініка, дылема выбару.** Такія словазлучэнні патрабуюць удакладнення — выключэння з іх складу лішняга кампанента ці змянення яго на ўзуальны (нарматыўны): **пошта** ці **аддзяленне сувязі**; **гераічны ўчынак** ці **подзвіг**; **лячэбная ўстанова** ці **паліклініка**; **дылема** ці **выбар**. Каб пазбегнуць плеаназмаў, трэба добра ведаць значэнні слоў ды іх спалучальнасць.

Неабходна размяжоўваць плеаназм і таўталогію як стылістычныя памылкі і паўтор, матываваны функцыянальным стылем ці вобразна-стылістычнымі мэтамі. У навуковым стылі апраўданы паўтор тэрмінаў, бо сінанімія тут недапушчальная, нават шкодная, — ускладняе разуменне зместу, парушае логіку навуковых разважанняў і абагульненняў. Мэтай выразнасці, лагічнасці падачы навуковых звестак тлумачыцца паўтарэнне тэрмінаў **стыль, таўталогія, плеаназм, беднасць слоўніка і фразеалогіі** і інш. у нашым артыкуле. Паўторы характэрныя для тэкстаў афіцыйна-справавога стылю і выкліканы неабходнасцю строга адназначна фармуляваць змест выказвання, таму афіцыйныя назвы, спецыфічныя словы і тэрміны нельга скарачаць, спрашчаць і замяняць на сінонім ці займеннік: «Прэзідыум Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь заклікае дзяржавы, якія абвясцілі сваю незалежнасць, прызнаць незалежную Рэспубліку Беларусь і ўстанавіць з ёю ўсебаковыя сувязі» (з Заявы Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь «Аб прызнанні незалежнасці суверэнных дзяржаў» 27 снежня 1991 г.).

Стылістычнымі мэтамі — экспрэсіяй, лагічным вылучэннем, гульнёй слоў — тлумачыцца паўтор у фразеалагізмах, устойлівых сінанімічных спалучэннях: **ведаць не ведаю, крычма крычаць, хоць гаць гаці; сцежкі-дарожкі, пан-гаспадар** і інш. Розныя тыпы паўтораў характэрныя фальклорнай паэзіі: **Вечар вечарэе — душа весялее, Зоранька зарае — Душа занывае; Прашуся-малюся** ў сад пагуляці, **не буду, не буду** вішні шчыпаці.

Стылістычныя фігуры, заснаваныя на паўторах, шырока ўжываюцца пісьменнікамі і публіцыстамі. Адметна, што ў такую мастацкую форму часта ўвасабляюць разважанне пра мову і моўнае майстэрства: «Можна толькі здагадацца, якіх намаганняў каштавала паэту ягонае выключнае майстэрства, тых намаганняў, якіх, чытаючы вершы Багдановіча, мы не адчуваем» (Міхась Стральцоў). Эмацыйны вокліч «Я не для вас, паны, о не!», завяршаючы кожную страфу купалаўскага верша «Я не для вас...», увасабляе філасофска-творчую пазіцыю народнага песняра. Паўторам аформлена паэтычная думка Янкі Сіпакова пра невычэрпныя скарбы мовы, якая яднае ў сабе свет прыроды, мастацтва і пачуццяў, жывячы тым душу чалавека:

Бывае,
спатрэбіцца ўзімку
Промень, не злоўлены летам,
Бывае,
што мала пахаў
У моры травінак і красак,
Бывае,
не хопіць колераў
У вясновым квяцістым разліве,
Бывае,
так мала гукаў
Чуецца ў моры лесу,
Бывае,
не радуюць песні
Мора крылатага птушак —
Тады я іду да цябе,
Мой акіян вялікі,
У які ўсе моры ўпадаюць, —
Мая
адзіная
мова!

Пры такім адчуванні бясконцая праца са словам кожнаму прынясе радасць і творчае задавальненне.

(Працяг будзе.)

Культура мовы

Павал СЦЯЦКО

Трымацца сінтаксічнай нормы

«Адкуль ты, голуб з пярсцёнкам?.. Усіх цікавіць, адкуль заляцеў ён на Акцябршчыну і дзе быў акальцаваны? А пакуль Леанід Уладзіміравіч з Марыяй Леанідаўнай вядуць клапатлівы *догляд за птушкай.* Міхась Вясковы.» («Звязда», 14 лютага 1996 года).

Догляд за птушкай — памылковая ў беларускай мове сінтаксічная канструкцыя. Назоўнік *догляд* кіруе родным склонам без прыназоўніка: догляд птушкі, догляд дзяцей, догляд кветак.

Гэтая норма падаецца і ў «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы» (Мн., 1978, т. 2, с. 187), дзе чытаем: «*Догляд* і (разм.) *Дагляд*, -у, М -дзе, м. Дзеянне паводле дзеяслова даглядаць (3 зн.); нагляд, клопат. *Догляд пасеваў. Догляд жывёлы*».

І ўтваральнае слова *даглядаць* (даглѐдзець, даглядзець), якое мае значэнне «паклапаціцца аб кім ці чым-небудзь, акружыць увагай, стварыць добры догляд» кіруе залежным словам у форме роднага склону. Гэта таксама пацвярджае згаданы Слоўнік: «*Даглядзець хворага. Даглядзець дзяцей. Даглядзець агарод. Трэба **каня**, хлопцы, **дагледзець**: накарміць, напаіць.* Лобан». (Тамсама, с. 113.)

Памылка ўзнікла праз механічны перанос сінтаксічнай канструкцыі расійскай мовы на беларускую глебу: уход за птицей, присмотр за птицей і пераклад кампанентаў гэтай канструкцыі на беларускую мову: *догляд за птушкай.*

Але ж у беларускай і расійскай мовах словы *догляд* і *присмотр, уход,* як і іх утваральныя дзеясловы, маюць свае нормы спалучальнасці з залежнымі словамі.

Калі ў беларускай мове, як ужо згадвалася, назоўнікі *догляд, дагляд, дагляданне* і ўтваральныя дзеясловы *даглядаць, дагледзець* і *даглядзець* кіруюць родным беспрыназоўнікавым склонам, то адпаведныя значэннем словы расійскай мовы *присмотр, уход, присматривать, присмотреть, ухаживать* патрабуюць формы творнага склону з прыназоўнікам *за*. Так, у «Русско-белорусском словаре» 1993 года (т. 3, с. 26) чытаем: «Присмотреть **(за кем-чем)** — дагледзець **(каго-што)**», присматривать **(за кем-чем)** — даглядаць **(каго-што)**. І «Ухаживать (присматривать **за кем-чем**) даглядаць **(каго-што)**; *ухаживать за больными — даглядаць хворых.* (С. 642.)

Адсюль відаць, што слова *догляд* кіруе не творным склонам з прыназоўнікам *за,* а беспрыназоўнікавым родным склонам. Гэтая норма засведчана і ў самым новым даведніку: Г.У.Арашонкава, В.П.Лемцюгова. Кароткі слоўнік беларускай мовы. Правапіс. Вымаўленне. Націск. Словазмяненне. Словаўжыванне (Мн.: Мастацкая літаратура. 1994. — С. 69): «Водпуск па *доглядзе хворага*».

Памылковая канструкцыя *догляд за птушкай* — гэта і вынік неразмежавання аднакаранёвых словаў *догляд* (дагляд) *і нагляд,* якія па-рознаму спалучаюцца з залежнымі словамі. Згаданы «Русско-белорусский словарь» 1993 года (т. 3, с. 26) фіксуе: «Присмотр м. — нагляд, догляд, дагляд, назіранне». А ўтваральны дзеяслоў *присматривать* **(за кем-чем)** перакладаецца аж чатырма беларускімі адпаведнікамі: наглядаць; даглядаць (каго-што) і (следить) сачыць, назіраць». Тут падаюцца і ілюстрацыйныя прыклады, якія паказваюць на сінтаксічную норму спалучальнасці гэтых беларускіх словаў: «присматривать за детьми — *наглядаць за дзецьмі (даглядаць дзяцей, назіраць за дзецьмі)».*

Як бачым, Слоўнік дакладна размяжоўвае гэтыя дзеясловы паводле іх словаспалучальнасці. Утвораныя ад іх назоўнікі таксама маюць розныя сінтаксічныя здатнасці да кіравання залежнымі словамі: догляд ці дагляд, дагляданне *(каго-што)* кветак, хворых; нагляд і нагляданне, назіранне *(за кім-чым* і *каго-што)* за кветкамі, за хворымі.

Такім чынам, Міхасю Вясковаму, каб быць у згодзе з беларускаю літаратурнаю нормаю, трэба было напісаць: «...клапатлівы догляд птушкі» (голуба) або: «нагляд за птушкаю» (голубам). Відаць, тэкст «Адкуль ты, голуб з пярсцёнкам?» быў на расійскай мове і аўтар рабіў паслоўны пераклад яго. Адсюль і памылка.

***Мікалай КРЫЎКО* — беларушчына.**
***Алена ШЧУКА* — англійшчына.**

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

1. **ПЛЯСКА́ТЫ** (які мае невялікую вышыню або таўшчыню пры прамой і роўнай паверхні) *Хістаючыся, Алесь пасунуўся да прызбы, выграб вялікі пляскаты камень, падняў у сябе над галавою, але камень сарваўся з рук* (В.Адамчык), **ПЛО́СКІ** *Арцём, адпачыўшы, бярэцца за работу. Аполак у яго ўжо гатовы. Плоскім алоўкам ён размячае яго на кавалкі* (Ракітны), **СПЛЮ́СНУТЫ** *Яна адгортвала нагою дробную сечку, глядзела на яе сплюснутыя, плоскія, усечаныя калівы* (Баранавых), **СПЛЮ́ШЧАНЫ** *Доўга ім [хлопцам] прыйшлося папоўзаць, пакуль знайшлі невялікі, крыху сплюшчаны камень* (Маўр), **ПЛАЗАВА́ТЫ** разм. *Плазаваты камень. Плазаватая талерка*, **ПЛАЗАВА́НЫ** разм. *На прыгуменні заўважаю конныя граблі з тонкімі, плазаванымі аглоблямі* (Брыль).

2. **ПЛЯСКА́ТЫ** (без звычайнай пукатасці) *Выгляду дзядзькі ваяўнічы, пляскаты маленькі нос задзірыста тырчэў на круглым, пухлым твары, вочкі блішчалі* (Каршукоў). *Шчэлепамі разбітымі пакутліва кратае камбала бездапаможна пляскатая* (Барадулін), **ПРЫПЛЮ́СНУТЫ** *На ўзроўні Верыных вачэй яго [салдата] рабы прыплюснуты лоб і светла-рудыя валасы растуць на ім трыкутнікам, востры кут якога траха што не даходзіць да пераносіцы* (Мікуліч), **СПЛЮ́СНУТЫ** *Ён [лешч] мае шырокае, крыху сплюснутае з бакоў тулава з высокім спінным і доўгім заднікам (падхваставым) плаўнікамі* (Матрунёнак), **СПЛЮ́ШЧАНЫ** *На паверхні кузава адлюстроўваецца яго [мужчыны] фігура — маленькая, сплюшчаная, як тая карыкатура буржуя са старога падручніка гісторыі...* (Каршукоў), **ПЛОСКІ** *Нядобрая ўсмешка ўсё не сыходзіла з плоскага, пакляванага Міканоравага твару* (Мележ).

1. **ПЛЯСКА́ЦЦА** (пра вадкасць у вадаёме, у якім-н. ёмішчы: рухаючыся, ударающыся аб што-н., рабіць шум, пляск) *Вакол урачыстая цішыня і спакой. Павольна плешчацца аб каменне вада* (С.Александровіч), **ПЛЯСКА́ЦЬ** *Аднастайна пляскала ў бераг вясенняя вада* (Краўчанка), **ПЛЁСКАЦЦА** *Толькі вада, што плёскалася ў вядры, была вымалевана старанна* (Асіпенка). *Рака плёскалася, віравала няспынна, шапталася* (Шамякін), **ПЛЁСКАЦЬ** *Хвалі плёскаюць крыху гучней, злёгку пагойдваючы нашу лодку, прывязаную да дрэва* (Васілёнак), **ПЛЕСКАТА́ЦЬ** *Як бачыў зрок, пад лёгкім ветрам бегалі і плескаталі дробныя хвалі* (Броўка), **ПЛЮ́ХАЦЦА** *Вада ціхенька плюхалася каля дрэў* (Маўр), **ПЛЮ́ХАЦЬ** *Развіднела ім [разведчыкам] на пароме, дзе неяк незвычайна ласкава плюхала вада* (Брыль), **ПЛЁХАЦЦА** *Дайшла чарга — атрымаў сваю порцыю стравы і Шура. Адбегся да пуні, прысеў і зазірнуў у банку. Там плёхалася якаясь зялёная жыжа* (Ставер), **ПЛЁХАЦЬ** *Пад вяслом і шастом ласкава плёхала ды булькала вада* (Брыль), **ПЛЁХКАЦЬ** разм. *Унізе, пад нагамі, між бэлек плыта плёхкала вада* (Савіцкі). *Хваля белая У бераг плёхкала, Холадам абдало Крыло* (Барадулін), **ПЛЮ́ХКАЦЬ** разм. *Плюхкаюць хвалі, падточваюць бераг* (Сяркоў), **ПЛЮХАЦЕ́ЦЬ** разм. *Плюхацела вада ў бродзе* (Брыль), **ПЛЮХЦЕ́ЦЬ** разм. *П'ю ваду з халоднае рачулкі, Што плюхціць між вольхаў і трысця* (Ляпёшкін), **ПЛЮСКАТА́ЦЬ** *А за некалькі крокаў плюскатала і вабіла да сябе вада, такая чыстая і добрая...* (Маўр), **ПЛЮСКАТА́ЦЦА** разм. *Млынар заставіў застаўкі, І ледзь плюскочацца рака* (Жылка), **ПЛЮСКАЦЕ́ЦЬ** *А кроплі ўсё плюскацяць і плюскацяць пад капяжом* (Колас). *Як заўсёды, спакойна плюскацела, стукалася хваляю Пакручанка ў бераг* (Лецка), **ПЛЮ́СКАЦЦА** разм. *Паветра было цёплае, вада пяшчотна плюскалася ля ног* (Маўр), **ХЛЮ́ПАЦЬ** разм. *За бартом лайбы меладычна хлюпалі хвалі* (Зарэцкі). *Цішыня стаяла ў лузе, у расцяробах, і рака амаль не хлюпала* (Кірэенка), **ХЛЮПАТА́ЦЬ** разм. *Вада хлюпатала там недзе пад зямлёй, халодная-халодная* (Пташнікаў). *Хлюпоча рэчка, Крычыць дзяркач, Пахне жытамі* (Кірэенка), **ШЛЁПАЦЦА** разм. *Вялікі саган з капустай быў абхоплены полымем, Вар у ім баўтыхаўся і шлёпаўся* (Бядуля). — Параўнайце: 1. Плюхаць.

1. **Пляскацца.** Як і ў выпадку з адпаведным назоўнікам **плёскат** і яго сінонімамі (гл. «НС», № 6), англійскіх эквівалентаў бел. дзеяслова **пляскацца** з яго сінонімамі зноў-такі няшмат: **splash, plop.** Гэтыя ж словы прыводзіліся як англ. адпаведнікі бел. *плёскат*. Тут мы сутыкаемся з тыповай з'явай у англійскай мове, калі розныя часціны мовы супадаюць па форме, — так званай канверсіяй.

Беларускае Адраджэнне

Алена ЯСКЕВІЧ,
кандыдат філалагічных навук

Гіпотэза пра ўсходнебеларускі (мсціслаўскі) радавод Івана Фёдарава

У «залаты век» старабеларускай мовы нашымі кніжнікамі было створана пяць граматык, розных па сваім характары і прызначэнні: граматыка друкарні Мамонічаў, граматыка-буквар Івана Фёдарава, граматыка Лаўрэнція Зізанія, граматыка Мялеція Сматрыцкага, нарэшце, на лаціне, граматыка Івана Ужэвіча (рукапіс).

Першая з іх пад назвай «Кграматыка словеньска языка», (аўтарам трактата аб «Осьми частий слова», пакладзенага ў яе аснову, прынята лічыць знакамітага візантыйскага багаслова, філосафа, паэта Іаана Дамаскіна, а пераклад на царкоўнаславянскую мову прыпісваецца Іаану Экзарху) пабачыла свет у друкарні віленскага кулца і грамадскага дзеяча Вялікага Княства Літоўскага Лявона Мамоніча 8 кастрычніка 1586 года.

Некаторыя даследчыкі на падставе карпатлівага тэксталагічнага аналізу сцвярджаюць, што аўтарства «Кграматыкі словеньска языка» 1586 года належыць Івану Фёдараву. Нягледзячы на рознае прызначэнне граматыкі Іаана Дамаскіна і граматычных нататкаў Івана Фёдарава, на падставе праведзенага кнігазнаўчага аналізу В.І.Лук'яненка лічыць, што «ніводны з граматычных артыкулаў, вядомых у спісках XVI—XVII стст., не мае ў сваім складзе такой пашыранай сістэмы разнастайных формаў дзеясловаў, з усімі асабовымі формамі цяперашняга часу, якія дакладна прадстаўлены ў першадрукаванай Азбуцы»[1]. Да таго ж у абодвух дапаможніках на формы дзеясловаў залежнага і незалежнага стану змяшчаюцца аднолькавыя прыклады са словамі «творити» і «бити». Дакладна вядома, што спісак трактата Іаана Дамаскіна знаходзіўся ў бібліятэцы Астрожскай Акадэміі. Існуе меркаванне, што экземпляр гэтага знакамітага трактата Іаана Дамаскіна быў прывезены непасрэдна Іванам Фёдаравым. Даследчыкі звярнулі ўвагу на маскоўскі шрыфт кнігі, набор яе пасляслоўя астрожскім шрыфтам Івана Фёдарава, што выкарыстоўваўся для друку Азбукі 1578 года. Дарэчы, у пасляслоўі, улюбёным каментарыйным жанры І.Фёдарава, адзначаецца паходжанне спіска, пакладзенага ў аснову граматыкі: «...а за прозбою жителей столицы Великаго князства Питовъскаго града Вильни сия Кграматыка словеньска языка з газофилакии (г.зн. — скарбніцы) славнаго града Острога власное отчизны пана Константина Константиновича княжати на Острогу, пана на Дубне, воеводы киевъскаго, маршалька земли волыньское и прочая, з щобробливое Его Милости ласки выдана для наоученья и вырозуменья Божественнаго Писания... выдрукована въ месте Виленьскомъ... 1586, месяца актяврия, 8 дня,.. въ друкарни дому Мамоничовъ.»[2].

Сярод папярэднікаў гэтага помніка варта адзначыць буквар-граматыку, надрукаваную ў 1574 годзе ў Львове, і ўжо згаданую раней астрожскую Азбуку 1578 года.

Пытанне аб магчымым беларускім паходжанні і нацыянальных арыентацыях Івана Фёдарава ў некаторай ступені вывучалася ў айчыннай навуцы. Яго пачалі ставіць расійскія даследчыкі У.Лукомскі, Я.Неміроўскі і іншыя. Паступова былі назапашаны аб'ектыўныя факты, якія далі падставы будаваць даволі пераканаўчыя версіі пра беларускае паходжанне І.Фёдарава.

Гэта вядомы радаводны герб Рагозаў «Шрэнява», якім падпісваўся Фёдараў, у прыватнасці, мы яго знаходзім у лісце да саксонскага курфюста Аўгуста (22.VII.1583). Рагозы, па меншай меры да канца XVI стагоддзя, як сведчаць помнікі, «помещиками сидели» ў вярхоўях Дняпра, на землях Мсціслаўскага і Менскага ваяводстваў. Гэта важкі, на думку У.Лукомскага[3], аргумент на карысць паходжання І.Фёдарава, як і яго паплечніка Пятра Мсціслаўца, відаць па ўсім, з усходняй Магілёўшчыны, калі, зразумела, выключыць набыццё ім шляхецкага звання ў час пажыццёвай дзейнасці (так званая адаптацыя).

На цікавыя факты натрапіла загадчыца аддзела інкунабулаў Ягелонскай бібліятэкі А.Левіцка-Каміньска. У прамацыйнай кнізе Кракаўскага універсітэта за 1532 год аб прысваенні Івану Фёдараву вучонай ступені бакалаўра даюцца наступныя запісы: «Iohannes Theodorī Moscus» (Іван, сын Фёдараў, Масквіцін) і «Іван Фёдараў з Петкавічаў». І таму, калі меркаваць, што званне бакалаўра атрымлівалі правучыўшыся 2—3 гады, запісваліся ж ва універсітэт звычайна маючы 15—18 гадоў, то славуты першадрукар павінен быў нарадзіцца недзе каля 1510 года.

Некаторыя вучоныя выказвалі меркаванне, што гэтыя запісы лягчэй за ўсё узгадніць паміж сабой, калі лічыць паходжанне І.Фёдарава з Мсціслаўшчыны, своеасаблівага беларуска-расійскага памежжа, лёс якога пераменліва складваўся, асабліва пасля Лівонскай вайны.

---

[1]) Лукьяненко В.И. Азбука Ивана Фёдорова, ее источники и видовые особенности. — Тр. Отд. древнерус. лит. М., 1960. Т. 16. С. 213.

[2]) ЦГАДА ФСК (Центральный государственный архив древних актов, фонд старопечатных книг) 4217, М.; ГПБ (Государственная публичная библиотека им. М.Е.Салтыкова-Щедрина (XVII.8.41, Спб. 113; Кніга Беларусі: Зводны каталог (1517—1917). Мн., 1986. С.63.

[3]) Лукомский В.К. К вопросу о родопроисхождении И.Федорова. — У кн.: И.Федоров-первопечатник. М.-Л., 1935. С. 167—175.

Ствараем энцыклапедыю «Новай зямлі»

Валянціна ВЫХОТА

Коласавы зернеткі

(Шматзначнасць нашых і нямецкіх слоў.)

А як акенцы размалюе
І розных дзіваў там намосціць, —
*Яму **аматар** пазайздросціць,*
І прад марозам ён пасуе.

Хоць слова ўваходзіць у мастацкі вобраз (пра вобразнасць гаворка будзе ў асобным раздзеле), аднак спыніцца над словам ***аматар*** варта, бо ў паэме «Новая зямля» *мароз-аматар* выступае як вялікі мастак. Тым самым Якуб Колас надае другое значэнне слову *аматар*.

Аматар. 1. Ахвотнік да чаго-н., 2. Той, хто займаецца чым-н. не як прафесіянал; любіцель (ТСБМ). Amateur m любитель, непрофессионал; дилетант (WDG). Amateur m (Nichtfachmann; jmd. der Kunst usw. als Liebhaber ausübt) (GD).

Хоць і са злой іроніяй, але лясніччы звяртаецца да «Памдзея», як да майстра, які выконвае звычайную леснікоўскую работу.

*— Ну, ягамосцю-**аматору**,*
Ці павяраў сваю камору. —
Зрабіўшы гэта запытанне
«Рачок» зірнуў ліхім барбосам
І ўсё пакручвае тым носам,

Гісторыя слова падавалася ў «Нашым слове» № 3 (215).

Малыя шэранькія вочкі
З-пад цёмных броў сачаць, як мышкі,
Як вучні дбалыя на кніжкі,
На тыя польныя адзнакі,
*На іх вартоўнасці і **бракі**,*
Якіх не кожны прыкмячае.

Брак. Ням. Brack n 'брак, некандыцыйны тавар, адходы', brack (прыметнік) 'непаўнацэнны, нізкаякасны, няякасны', bracken (дзеяслоў) 'сартаваць, выбракоўваць, бракаваць' — ад XIV ст. словы паўночнанямецкага гандлю.

Побач з словамі *Brack n, brack, bracken* ужываюцца ў ніжненямецкіх тэкстах словы *Wrack, wracken* 'пашкоджаны' ды ніжненямецкае і нідэрландскае wrak (прыметнік) 'непрыгодны, пашкоджаны'. Спалучэнне гукаў *br* з'яўляецца субстытуцыяй нязвыклага для нямецкай літаратурнай мовы спалучэння *wr*.

Wrack n, 'пашкоджаны карабель, які не падлягае рапарацыі', і было марскім тэрмінам. Запазычана ў XVII ст. з ніжненямецкай і нідэрландскай.

Лавіў наш дзядзька нераткамі
І венцярамі і сачкамі,
*Ды аднаго ўсё ж **бракавала**:*
У дзядзькі чоўна неставала.

Бракаваць II несов. безл. разг. недоставать, не хватать (БРС); нехватать (недоставать) fehlen, nicht langen, nicht (aus)reichen (PHC) браковать bracken (PHC), bracken I отбирать, проверять, браковать (GDRW). bracken (aussondern) <zu Brack> (GD).

Кажу ж я вам, браток мой мілы:
*Няўпраўка мне, **бракуе** сілы.*

Бракаваць, 2. безас. Неставаць, не хапаць; быць у недастатковай колькасці (ТСБМ). Нехватать, (недоставать) fehlen (PHC); es fehlt (mangelt) an Schuhwerk (WDG); um diese Arbeit zu tun, fehlt es ihr an Kraft, Kräften (WDG).

Бог не судзіў мне бачыць волі
І кідаць зерні ў свае ролі...
Зямля... зямля... туды, туды, брат,
***Будуй** яе... ты дай ёй выгляд...*

Слова ***будаваць*** у значэнні абрабляць зямлю ТСБМ не падае.

bauen[2] 2. seinen Acker, sein Feld, den Boden, das Land bauen (bewirtschaften, bebauen, nutzbar machen) (WDG).

Будаваць ням. bauen, с.-в.-ням. bûwen, ст.-в.-ням., ст.-сакс. bûan 'пражываць, жыць, забудоўваць, садзіць, саджаць'. І.-е. корань *bhu, значэнне якога праяўляецца ў інд. bhû, лац. fui, грэц. phýo 'быць, станавіцца, паўставаць, тварыць'. Значэнне 'будаваць жытло' больш ранняе: ein Nest bauen, ein Haus bauen. Ст.-інд. bhûmī 'зямля' — bhûtih 'моц, сіла' паказвае другое значэнне слова bauen, звязанае з земляробствам: Getreide bauen; den Boden bauen. Bauer: der (Landmann) (GD) — селянін.

*Тут гэты лад быў так **збудован**,*
Што на даносах быў заснован.

2. Будаваць перан. Ствараць, тварыць (ТСБМ).

bauen[1] 2. (bildl) etw. schaffen, gestalten: einen neuen Staat bauen (WDG).

З Тэрміналагічнай камісіі пачыналася Акадэмія

Споўнілася 75 гадоў з дня заснавання Тэрміналагічнай камісіі пры Наркамаце Асветы БССР, на базе якой паўстаў Інстытут беларускай культуры, пазней пераутвораны ў Акадэмію навук Беларусі. За гады сваёй дзейнасці Камісіяй былі падрыхтаваны і выдадзены дзесяткі слоўнікаў, сотні навуковых прац па тэрміналогіі, праводзіліся навуковыя канферэнцыі. Была падрыхтавана грунтоўная навуковая база, што паспрыяла развіццю як беларускай навуковай тэрміналогіі, так і сучаснай беларускай літаратурнай мовы ў цэлым. У склад Камісіі ўваходзілі лепшыя прадстаўнікі беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі. Першым старшынём быў Язэп Лёсік. У рабоце бралі ўдзел класікі беларускай літаратуры Янка Купала, Якуб Колас, Максім Гарэцкі, выдатныя навукоўцы-філолагі Мікалай Байкоў і Сцяпан Некрашэвіч.

З нагоды юбілею ў Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Францішка Скарыны адбылося ўрачыстае пасяджэнне, арганізаванае навуковай радай Цэнтра і Тэрміналагічнай камісіяй Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь. Уступнае слова сказаў доктар філалогіі Генадзь Цыхун. Перад маладой беларускай літаратурнай мовай, адзначыў ён, стаяла праблема інтэлектуалізацыі і тэрміналагізацыі, для таго каб заняць вартае месца ў межах этнічнай прасторы, ды не быць выштурхнутай больш сталымі літаратурнымі мовамі, якімі карысталіся на Беларусі. Гледзячы па выніках работы, Камісія з гэтым выдатна справілася.

У складзе Камісіі было ўтворана некалькі аддзелаў, якія займаліся выпрацоўкай беларускай тэрміналогіі ў розных галінах навукі, культуры, сельскай гаспадаркі і г.д. Апрача непасрэдна сяброў Камісіі, да гэтай работы былі прыцягнуты сотні супрацоўнікаў наркаматаў, ведамстваў, навуковых і адукацыйных устаноў, зазначыў у сваім дакладзе супрацоўнік Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі, кандыдат гістарычных навук Мікалай Токараў.

Прафесар кафедры гісторыі беларускай мовы філфака БДУ, кандыдат філалагічных навук Віктар Красней і кандыдат філалагічных навук Іван Германовіч акцэнтавалі ўвагу на практычным баку дзейнасці сяброў Камісіі. Раскрылі розныя падыходы ў справе тэрміналагізацыі літаратурнай мовы. У той час у колах мовазнаўцаў ішлі дыскусіі, ці варта ўтвараць на кожны іншаземны неалагізм беларускі адпаведнік. Гарачым прыхільнікам адпаведнікаў выступаў М.Байкоў, яго апанентам быў Я.Лёсік. І хаця гэтае пытанне да сённяшняга дня застаецца спрэчным, само шчырае жаданне ўдасканаліць літаратурную мову вартае пашаны і ўвагі нашчадкаў.

Дарэчы, гэтая дзейнасць сяброў камісіі лягла ў аснову абвінавачванняў іх у так званай «нацдэмаўскай контррэвалюцыі» ў 30-я гады. Пасля такіх закідаў, як вядома, жыццёвы шлях выдатных навукоўцаў скончваўся расстрэлам, гібеннем у паўночных спецлагерах. Таму ўдвая прыкра, калі зараз у некаторых тоўстых літаратурных часопісах чуюцца галасы духоўных нашчадкаў тых чэкістаў ад гісторыі і філалогіі пра, маўляў, псеўданавуковую дзейнасць сяброў Тэрміналагічнай камісіі.

Той жа М.Байкоў і С.Некрашэвіч у сваёй дзейнасці бралі за прыклад чэшскае нацыянальнае адраджэнне XIX—XX стст. Напэўна, не варта нагадваць, наколькі моцнымі і сціслымі былі культурныя і навуковыя сувязі Беларусі з Чэхіяй на працягу ўсёй гісторыі, пачынаючы ад Ф.Скарыны. Чэхія перажыла нацыянальнае адраджэнне, адраджэнне сваёй мовы, неапошнюю ролю ў якім адыграла стварэнне чэхамі ўласнай навуковай тэрміналогіі. Вядомы, дарэчы, факт — чэшскія філолагі французскаму слову тэатр знайшлі адпаведнік «divadlo», які арганічна ўвайшоў у сучасную літаратурную мову. Прыклад Чэхіі ўзялі за аснову славакі і харваты пад час нацыянальнага адраджэння ў гэтых краінах, таму цалкам натуральна, што і беларускія навукоўцы пайшлі тым жа шляхам. Падобным чынам стварылі навуковую тэрміналогію і галандцы.

Гэтая тэма была, бадай што, галоўнай у дакладзе кандыдата філалагічных навук, супрацоўніка аддзела навуковай тэрміналогіі Цэнтра імя Ф.Скарыны Сяргея Запрудскага.

Напрыканцы ўрачыстага пасяджэння было вырашана працягнуць вывучэнне гісторыі прынцыпаў тэрміналагічнай працы на Беларусі, правесці «круглы стол», прысвечаны асэнсаванню вопыту тэрміналагічнай працы ў 20-30-я гады, і выдаць матэрыялы пасяджэння асобным зборнікам.

Альгерд НЕВЯРОЎСКІ.

Матэрыялы да слоўніка «Беларускія імёны»

Сымон БАРЫС

Як у нас клічуць

Жаночыя імёны

(Працяг.)

Лукія. Лукия (лац.) — светлая. Вытв.: Луця, Луцька, Люцына; Луша, Лушка; Лукійка. Імяніны кат. 4.03; 25.06; 6.07; 26.08.

Луцэя, Лукер'я. Лукерья. Гликерия (грэц.). Салодкая. Вытв.: Лікерка, Луша, Луня, Кера, Луцэся, Луцыся, Люцька.

Люцыя, Люцына. Люция (лац.) — ззяючая. Вытв.: Люцька, Люцынка, Люцечка. Імяніны кат. Люцына — 30.06,

Наталля, Наталіна. Наталья (лац.) — прыродная. Вытв.: Наталка, Наталечка, Натанька; Ната, Наташа; Наша, Таша, Наташка; Натуся, Туся, Натася, Тусенька, Тусечка; Тала, Таля, Талечка; Тата. Імяніны: пр. 8.09; кат. 27.07; 1.12.

Ніна. Нина (груз.). Значэнне слова невядома. У IV ст. н.э. такое імя мела грузінская царыца. Вытв. Ніначка, Нінка, Нінуся, Нінуля. Імяніны пр. 27.01, кат. 15.12.

Ніка. Ника (грэц.) — перамога. Імяніны пр. 29.04.

Нона. Нонна (егіп.) — прысвечаная Богу. Вытв.: Ноначка, Нонка. Імяніны пр. 18.08.

Няніла. Нэля. Неонила (грэц.) — новая, маладая. Вытв.: Ніла, Нілачка, Ніланька; Нэля. Імяніны пр. 10.11.

Паліна. Полина. Аполлинария (грэц.) — сонечная. Вытв.: Поля, Полька, Полечка, Палюся, Палуся, Польця, Палюта. Імяніны пр. 18.01.

Паўла. Павла (лац.) — малая. Вытв.: Паўлачка, Паўланька; Пава, Павуся; Паня, Паша, Пашка. Імяніны пр. 23.02; кат. 06.02; 16.06; 20.12.

Паўліна. Павлина — жаночае імя ад мужчынскага імені Паўлін, якое з лац. — Паўлаў, які мае адносіны да Паўла. Вытв.: Паўлінка, Паўлінaчка. Імяніны кат. 26.01; 26.05; 06.06; 10.10; 02.12.

Параска, Праскоўя. Прасковья. Параскева (грэц.) — пятніца. Вытв.: Парасачка, Парасанька, Парасіца, Парася, Парасуня, Параня, Паранька, Паша. Імяніны пр, 2.04; 8.08; 27.10; 10.11.

Пелагея, Палага, Паланея. Пелагея (грэц.) — марская. Вытв.: Паласка, Палашка, Палася, Палаг'я, Палага; Пэля, Пэлька. Імяніны: пр. 17.05; 20, 21.10; кат. 23.03; 09.06; 11.07; 08.10.

Пернятуя. Пернетуя (лац.) — пастаянная. Імяніны кат. 07.03.

Платаніда. Платонида (грэц.) — шырокая. Жаночае імя ўтворана ад мужчынскага імені Платон (грэц.) — плячысты. Імяніны пр. 19.04,

Пятруня, Пятруся, Петранэля. Петрунея, Петронилла — жаночае імя ўтворана ад мужчынскага імені Пётр, якое з грэц. — камень. Вытв.: Пятруся, Пятруля, Пятруська. Імяніны кат. 31.05.

Патрыцыя. Патриция — жаночае імя ад мужчынскага імені Патрыцыус, Патрыцый, якое з лац. — бацькоўскі. Імяніны кат. 28.08.

Жывое слова

Шлюб

На Беларусі апошнім часам усё больш і больш уваходзіць у моду віншаваць маладых на вяселлях з бракам. Дый не проста з бракам, а яшчэ і з законным.

Слухаю я гэта і думаю: «Што здарылася з вамі, людзі?!» У нас жа для гэтай нагоды ёсць такое прыгожае слова як «шлюб». Услухайцеся — ш-люб! Яно ж аднаго кораня з такімі словамі — любы, любіць, кахаць. Дык чым жа яно вам не імпануе гэтае слова, людзі?! Чым жа яно правінавацілася перад вамі, што вы яго адмятаеце нанет? Няўжо слова «брак» і напраўду вам смачнейшае за «шлюб»?

А я як паслухаю вас ды падумаю, дык гэтак і хочацца запярэчыць: «Браку ўсялякага ў нашым жыцці і так стае, няма ніякай змогі яго адолець. А тут яшчэ і маладым гэтага браку жадаюць».

То куды гэта гонка, людзі?! Можа ўсё-такі вернемся да нашага спрадвечнага слова «шлюб»? У яго такі выразны, прыгожы, гарманічны недвухсэнсоўны корань.

То як жа можна такога слова выракчыся? І аддаць перавагу нейкаму «браку»? Ці згодныя вы са мною, людзі?

Ул.СОДАЛЬ.

Прадвесне

Фотаэцюд Вільгельма ДУБІЛОВІЧА.

І смех і грэх

Пачутае «У Лявона»

* * *

— Нешта ў цябе склад наведвальнікаў змяніўся, — дзеліцца сваімі назіраннямі пастаянны кліент з шынкаром. — Усё больш бачны твары прадстаўнікоў Сярэдняга і Блізкага Усходу. Нашых рэдка пабачыш.

— Дзівак чалавек! Дык мы ж у сябе новую дзяржаўную сімволіку вывесілі. Вось яны і імкнуцца да мяне, бо думаюць, гэта іхняя.

* * *

— Чаму гэта наш Пiлiп напрадвесні бараду адпусціў?

— Сіноптыкі зноў прадказваюць доўгую і лютую зіму.

* * *

У шынок зайшоў падатковы інспектар.

— Недаліваеце?

— Недаліваю.

— Недаважваеце?

— Недаважваю.

— Рэшты недадаяце?

— Недадаю.

— Вы мне гэтую заганную практыку кіньце. Наступны раз прывяду камісію.

— Бярэ пляшку гарэлкі і ідзе прэч.

Шынкар праводзіць яго сумным позіркам і цвердзіць сам сабе:

— Давядзецца яшчэ болей недаліваць, болей недаважваць, болей недадаваць. Камісія болей возьме, чым ёнадзін.

* * *

Адна кабета паказвае сваю дачку сяброўцы ды жаліцца:

— Не магу зразумець, чаму маё дзіця зрабілася такім вірлавокім і рот стаў ад вуха да вуха.

Сяброўка з важным выглядам зрабіла агледзіны ды раіць:

— Няхай паспрабуе іншы макіяж.

* * *

Сустрэліся Янка ды Піліп. Першы скардзіцца другому.

— Ты калі і вып'еш — заўжды дома начуеш, а я не магу хату сваю знайсці. Начую пад плотам.

— Праўду кажаш, Піліпе. Уся справа ў плоце. Ён дашчаты. Іду на выпіўку і лічу, колькі дошак ад маёй хаты. Потым, калі паўзу дамоў, вяду адваротны лік. Ніколі яшчэ не памыляўся.

Ідучы ў чарговы раз у шынок, Янка выканаў параду сябра.

Павесяліўся добра і рушыў дахаты. Адлічыў неабходную колькасць дошак — няма веснічак! Падумаў, што памыліўся, пачаў далей весці лік.

Нечакана над ім прагучаў голас:

— Ну, хопіць вакол бочкі поўзаць. Усё роўна піва скончылася.

Учуў Язэп ПАЛУБЯТКА.

Станіслаў Ежы Лец

Непрычасаныя думкі

Разбураючы помнікі, захоўвайце цокалі. Заўсёды могуць спатрэбіцца.

Увага, сатырыкі! І перад крывым люстэркам гіены шчэрацць зубы.

Канстытуцыя дзяржавы павінна быць такой, каб не парушаць канстытуцыі грамадзяніна.

Я прыгожы, я моцны, я разумны, я добры. І я гэта ўсё адкрыў.

Пра яго казалі: «Гэта леў!». Што з таго, што няма пустыні. Трэба аддаць яго ў цырк альбо звярынец. Альбо зрабіць чучала для музея.

Калі б ахвярнага казла можна было яшчэ і даіць!

І слова можа быць кляпам.

Не кожная ноч скончваецца світанкам.

Калі народ не мае голасу, гэта бачна нават пры спяванні гімнаў.

Перадапошні магіканін часта забівае апошняга, каб самому стаць такім.

Дух часу палохае нават атэістаў.

Хто не мае сумлення, кампенсуе гэта яго адсутнасцю.

У барацьбе ідэяў гінуць людзі.

Можна закрыць вочы на рэчаіснасць, але не на ўспаміны.

Згаслы энтузіязм мусіць пакінуць попел, якім можна будзе замазаць сабе твар да непазнавальнасці.

Певень апявае нават той ранак, якім ідзе на булён.

Сціпла лічыла сябе графаманкай, а была даносчыцай.

Пурытане павінны насіць два фігавыя лісткі — на вачах.

Шануй словы! Кожнае з іх можа стаць тваім апошнім.

Любоў да айчыны не ведае чужых межаў.

Пераклаў У.ПАНАДА.

Сяргей ПАПАР

Мядзведзеў чмых

— Начальства прыедзе
У лес на пастой!
...Пазвалі мядзведзя
валіць сухастой.
Ляснічы цукерку
у лапу паклаў.
— Дай мне табакерку! —
Мядзведзь закрактаў.
...Тытунь загранічны
панюхаў мядзведзь.
Як чмыхнуў — ляснічы
знайшоўся ледзь-ледзь.
Затое навокал
стаіць буралом.
Павёў мядзведзь вокам:
— Тут будзе мой дом!
...Пушчанскі ўчастак
яго — ў галаце.
Не едзе начальства.
І лес не расце.
Чакалка панікла
ў мядзведзя даўно.
Пра зубраў — у кнігах.
Пра пушчу — ў кіно.
Клянуць Віскулі
і, напружыўшы слых,
пытаюць: — Калі
зноў паўторыцца чмых?

СЛОВА

Прымаўкі

Ад Бога пачынайма.
Адна бяда ніколі не дакучыць.
Ані бе, ані ме.
Ахвота горш няволі.
Багаты дзівіцца, чым худзяк жывіцца.
Бог любіць тройцу.
Воўк і лічанае бярэ.
Галавою муру не праб'еш.
Галоднаму хлеб на ўме.
Грошы ўсё могуць.
Дай, Божа, у добры час сказаць і ў ліхі памаўчаць.
Дзіравага меха нічым не запоўніш.

Зычэнні

А каб Вы здаровы былі!
А каб ты жыў-быў да здароў!
Бадай ты здарова з'еш!
(Так сказала бабка на рынку, прадаўшы грушы жанчыне.)
Будзь багаты, як зямля!
Будзьце моцненькі, дужанькі! — І табе тое самае.
Вам шчасце-долю і хлеба ўволю!
Галыш! — Божа, падвыш!
(Зычэнне дзіцяці, калі мяняюць яму кашульку.)
Дай, Бог, вам налета вялікі жывот за гэта, а я буду Бога прасіць, каб лёгка было насіць.
Дай, Божа, спадарок, табе здароўя!
Дай, Божа, старым вочы, а маладым розум.
Дай, Божа, табе, чаго хочацца.
Дай (то), Бог, чутае бачыць.

Праклёны

А бадай ты скіс!
А бадай ты згарэў!
Бадай ты чэмеру наеўся.
Гары яно гарам!
А каб на вас здыхач!
А каб табе скулля заваліла!
А каб ты гарэў без агню.
А каб ты скруціўся!
А каб цябе заняло: сціхні ты!
А каб цябе маланка спаліла!
А няхай ён высмаліць!
А няхай цябе жывот папарэжа!

Загадкі

Браты за братамі гоняцца, ды дагнаць не спаромяцца. (Колы.)

Бегла ліска каля лесу блізка: ні следу спазнаць, ні ліску дагнаць. (Сонца.)

Улетку апранаюцца, узімку раздзяваюцца. (Дрэвы.)

Пасцялю дзяружку, пасыплю гарошку, да пакладу лусту хлеба. (Неба, зоркі, месяц.)

Поўна падпечайка белых курэй. (Зубы.)

Рыкнуў вол на сто гор, на семдзесят азёр. (Гром.)

Свечак многа гарыць, а ніводнай не патушыць. (Зоркі на небе.)

Тындэлічка невялічка, тындэль з галаву. (Капуста.)

Карова бяжыць, а шкура ляжыць. (Рака і лёд.)

Як снег растане — зашуміць, а лёд застыне — замаўчыць. (Вада.)

У цёмнай цямніцы ткуць панны красніцы. (Пчолы ў вуллі.)

Чатыры браткі, пасля зімы знаць слядкі. (Колы.)

Жартоўная песня

— Куды едзеш, Рамане?
— На кірмаш, маспане.
— А што вязеш, Рамане?
— Воз дзяўчат, маспане.
— Пачом цэніш, Рамане?
— Па чырвонцу, маспане.
— Куды едзеш, Рамане?
— На кірмаш, маспане.
— А што вязеш, Рамане?
— Воз хлапцоў, маспане.
— Пачом цэніш, Рамане?
— Па талеру, маспане.

Гуканне вясны

Падай, Юрыла, ключы і замкі
Адамкнуці красну вясну,
Красну вясну,
Цёпла лецейка,
Цёпла лецейка,
Спела жыцейка.

* * *

Скакаў арабейка да па вуліцы,
Збіраў дзеўкі й маладзіцы:
— І збірайцеся, дзеўкі, маладзіцы,
Будземо іграці, зіму праганяці.
Ідзі, зіма, да Буечына,
Бо ўжо нам да й дакучыла.
Дай ідзі, зіма, у цёмныя лясы;
Нам, Божа, вясну прынясі.
Не вауй, не вауй, Юр'евічу,
Не вадзі дзевак у танок.
Горкае маё ваяванечка,
Ручкі, ножкі акаванечка.

Анталогія беларускай эратычнай паэзіі

* * *

A moj ža ty bondar,
Ababi mnie bočku!
A ja tabie zapłaču,
Padniaŭšy saročku.
A moj ža ty bondar,
Abi mnie dajnicu!
Ja tabie zapłaču,
Padniaŭšy spadnicu.

Паводле Міхала ФЕДАРОЎСКАГА.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Вольга Кузьміч, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Уладзімір Панада, Зміцер Санько, Здзіслаў Сіцька — адказны сакратар, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 338

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 3460 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 25.03.1996 г. у 15 гадзін.